

Öltözeti Szabályzat
a császári-királyi hadsereg legénysége számára
a gyalogsági és lovassági őrmestertől lefelé
az 1840. évből¹

Bécs, 1840

Megjegyzések a fordítás elé

Az öltözeti szabályzatban többször szerepel utalás a könyv más fejezeteiben lévő leírásokra. Ezek vizuálisan jól elkülönítve (*zárójelben, kék színnel, dőlt betűsen*) a legtöbb esetben közvetlenül a vonatkozó mondat alatt állnak. Az aktuális kulcsszó **ezzel a színnel** van kiemelve.

A jobb érthetőség érdekében a több sor hosszúságú német mondatokat a fordításban általában rövidebbekre tagoltam.

Mivel sok szó nem található meg a szótárakban, a lábjegyzetekben adom meg a német szót, hogy látható legyen, mit minek magyarítottam.

Amennyiben a M. Kir. Honvédség Öltözeti és Fölszerelési Szabályzatában (1876) megtaláltam egy-egy kérdéses német szó magyar megfelelőjét, úgy igyekeztem azt ebben a fordításban alkalmazni.

II. Fejezet: Lovasság
Huszárok, beleértve a székely határőrhuszárokat is²

A közhuszár

Csákó az ezred színének megfelelő, beeresztett³ szövettel van bevonva, és a **gyalogsági csákónak**⁴ megfelelően készül – az alábbi különbségekkel:

1) A vázat négy abroncs erősíti. Közülük a legalsó, a fejnyílás közelében, halcsontból van, a következő kettő vasdrótból, és a legfelső bükkfából.

2) A szövettel bevont fedele⁵ 7/8 collnyira/2.2 cm. be van mélyítve és festett vásznat helyeznek alá. Ez az oldalborítás felső szélével együtt a faabroncshoz van rögzítve⁶, jól meg van feszítve, és a vázhoz erősítve.

3) A csatos fejszík hiányzik.

4) 4¼ collal/11 cm. magasabb. A csákó oldalára kívülről felfekvő nyakvédő lakkozott tercbőrből⁷ készül. Ez a fejnyílás felett ¼ collra/0.6 cm. a verítékbőrrel⁸ van letakarva és felvarrva, amely túlnyúlik a szemernyő sarkain.

1 A német cím: Vorschrift zur Adjustierung der Mannschaft vom Feldwebel und Wachtmeister abwärts der kaiserlich-königlichen Armee, vom 1840. Wien 1840. A szabályzatot II. Ferdinánd császár 1840. május 22-én léptette érvénybe. A Feldwebel gyalogsági-, a Wachtmeister lovassági őrmester.

A továbbiakban: Legénységi Öltözeti Szabályzat

2 Legénységi Öltözeti Szabályzat 72-84. oldal.

3 Az eredetiben: genäht. A Tiszti Öltözeti Szabályzatban ezt a jelzőt „benedvesített”-ként fordítottam. Az 1876-os szabályzatban „beeresztett” a jelző fordítása, így itt ezt követem.

4 A gyalogsági csákó leírását a 8. pont után közlöm.

5 Az eredetiben: Boden, ami valaminek az alját, fenekét jelenti. Mivel a csákó fejnyílása alul van, csak a másik – a felső – oldalon lehet bemélyítve. Ezért fordítottam ezt „fedél”-nek. Az 1876-os szabályzatban „födél”.

6 Az eredetiben: eingeschlagen. Jelentése: beüt, bever.

7 Az eredetiben: Terzenleder. A szót a mai szótárak nem tartalmazzák. Egy 1837-es bécsi bőripari szótár azt a magyarázatot adja, hogy a „Terzenleder” a „félíg felnőtt” marhából készült bőr.

8 Az eredetiben: Schweißleder. A csákó szövetyanyagát védte a fejbőr izzadásából fakadó nedvesedéstől.

5) A nem fekete színű csákók sárgaréz kokárdája alatt fekete posztó van.
6) A sárgaréz gombhurok $4\frac{3}{4}$ coll/12.3 cm. hosszú, úgy néz ki, mint a gyalogságé⁹, csak egy nagyobb négyszögletű, széles lyukkal rendelkezik a csákó anyagának befelé duplán visszahajtott szélén.¹⁰ A tollforgót ezen keresztül tűzik a csákóhuzat és a váz közé süllyesztett bőrhüvelybe.

7) A feketével vegyített sárga vitézkötés 11 láb/3.41 m. hosszú, $\frac{1}{4}$ coll/06 cm. vastag. A csákó felső szélétől $\frac{3}{4}$ collal/1.9 cm. lejjebb, körbe, hátra középig van felerősítve. Tológyűrűvel, mindkét végén rózsával és bojtjal, valamint egy kicsi hurokkal van ellátva, amelynek segítségével a vitézkötés a csákó előre tekintő jobb oldalának felső szélén elhelyezett sárgaréz hímkapcsába¹¹ akasztható.

8) A csákó magassága 7 coll/18.2 cm., a fejnél lévő szélessége $6\frac{3}{4}$ /17.5 cm– $7\frac{1}{2}$ /19.5 cm. coll, a középső méret felső átmérője $8\frac{1}{2}$ coll/22.1 cm.)

(Gyalogsági csákó¹²: Felfelé nagyobbodik, [az oldala] egyenes vonalú, kónikus. A belső váza $\frac{1}{2}$ coll széles kőris forgácsokból¹³ áll, amik a vászonbélés közé vannak bevarrva. A formáját híg enyvoldatos nyomóhengeren alakítják ki, és kerek formáját három vasabronccsal őrzi meg. A fekete, beeresztett szövetből készült huzatát a felső szélén lévő abroncsba erősítik.¹⁴ A kerek szövetfedelét festett vászonnal duplán bélelik, ennek a festett oldalai felfelé néznek. A lenti szélét egy $2\frac{1}{2}$ coll széles, fekete, borjúbőrből¹⁵ készült veritékbőrrel szegélyezik. Ez belül egy $3\frac{1}{2}$ coll széles vászonfejbéléssel van meghosszabbítva, és egy összehúzó zsinórral¹⁶ ellátva.

Az 1 coll széles rohamszíj ugyancsak fekete borjúbőrből készült, és a váz belsejében $\frac{3}{4}$ coll mély. A szemernyő sarkainál van beültetve, és a veritékbőrben lévő bevágásokon van áthúzva. A jobboldali rész képzí az 1 láb 4 coll hosszú, a tüske számára kilyukasztott csatlékot, és a $4\frac{1}{2}$ coll hosszú bal oldali részen van a vasból készült bőralátétes csat¹⁷ és a bújtatóval.

A szemernyő tömött¹⁸, lakkozott tercbőrből van kiszabva, és úgy van vízszintesen ráerősítve a csákó alsó szélére, hogy a szövethuzat varrása az ernyő közepére essen. Az ernyő mérete az egyik sarkától a másikig $7\frac{1}{6}$ coll, a legnagyobb szélessége $2\frac{7}{12}$ coll, a kivágás legnagyobb mélysége $3\frac{7}{12}$ coll. A borjúbőrből készült lakkozott fejszíj az ernyő felett a csákó alsó szélén van körbevezetve, és tűzőöltésekkel¹⁹ odaerősítve. Ez 1 láb és 8 coll hosszú, 1 coll széles. A fejszíj baloldali végén van egy $3\frac{6}{12}$ coll hosszú és 1 coll széles lakkozott csatdarab²⁰ sárgaréz csattal, alátéttel és bújtatóval, jobbra a hozzá tartozó $5\frac{1}{4}$ coll hosszú csatlék kettős öltéssel varrva. A csat alatt a csákó szövetborításán bőrszegély van. A hadijel hüvelye²¹ $4\frac{1}{6}$ coll hosszú, felül $1\frac{1}{2}$, alul 1 coll széles. A csákó felső

9 A gyalogsági gombhurok leírása megtalálható alább a gyalogsági csákó leírásában.

10 Az eredetiben: Umbug

11 Az eredetiben Haftel. Hím-, kan-, vagy apakapocs: az egymásba akasztható, vagy egymásba nyomható kétrészes ruhakapocsnak horgas, kampós, ill. kiálló peckű része. Forrás: Czuczor-Fogarasi: A magyar nyelv szótára (1862-1874)

12 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban az 1-3. oldalon.

13 Az eredetiben: Späne. Jelentése: forgács. Vélhetően itt nem apró fahulladékot, „klasszikus” forgácsokat jelent, hanem vékonyra gyalult lapokat.

14 Az eredetiben: eingeschlagen. Tehát a huzatot a felső abroncsba „beütik”.

15 Az eredetiben: Kalbfell. Jelenthet nyersbőrt is, de az állat szőrös, prémes, bundás bőrét is.

16 Az eredetiben: Zug. Tehát a csákó belső bélését a fej nagyságához lehetett állítani oly módon, hogy a belső bélés felső szélén átfűzött zsinórt összehúzták, vagy éppen lazábbra engedték.

17 Az eredetiben: Unterlage. Ez alatt a bőrszíjnak a csat alatt lévő vége értendő. Így használatakor a vascsat nem közvetlenül a huszár arcának szorult, hanem a bőralátétre.

18 Az eredetiben: kernig. A bőriparban a jelző jelentése: magvas, tömött bőr

19 Az eredetiben: Heftstichen

20 Az eredetiben: Schnallenstück. Az 1876-os honvédségi szabályzat ezt a megnevezést használja.

21 Az eredetiben: Feldzeichenhülse

szélétől $\frac{1}{2}$ collal áll el, a szemernyő közepe felé lefelé van rávarrva, a szövetborítás varrását eltakarva. A gombhurok sárgarézlemezéből készül, $4\frac{1}{4}$ coll/11 cm hosszú, alul hegyes, gomblyukkal. A középvonalban $2\frac{2}{3}$ coll/6.9 cm. hosszú és $1/12$ coll/0.2 cm. széles. A csákó anyagának befelé duplán visszahajtott széléig egy vágás választja ketté. Mindkét szára hosszában konvex és $7/12$ coll/1.5 cm. széles. A felső rész, avagy a lemez hátrafelé $\frac{1}{2}$ coll/1.3 cm. mélyen meghajlított, és van rajta egy $5/6$ coll/2.1 cm. hosszú és $1/6$ coll/0.4 cm. széles ovális lyuk. A kokárda ugyancsak sárgarézlemezéből van, átmérője 3 coll/7.8 cm. Egy kör alakban elterülő $\frac{3}{4}$ coll/1.95 cm. széles szalagot képez, a középpontból széttartó 32 redővel²². Hátral két $\frac{1}{2}$ coll/1.3 cm. hosszú drótfülecse van ráforrasztva. A sárgaréz-, vagy cingomb átmérője $2/3$ coll/1.7 cm. Félgömb formájú, és egy $\frac{3}{4}$ coll/1.95 cm. hosszú füllel rendelkezik.

A csákórózsa egy famag körül van kialakítva. Ez egy gömbszelet, melynek alapos hátoldala feketére lakkozott vászonnal van bevonva. Az átmérője szemből nézve 3 coll/7.8 cm., $\frac{3}{4}$ coll/1.9 cm. hosszú bársonyszerűen nyírt gyapjúból áll, melynek előlnézetből a közepe egy $1\frac{1}{2}$ coll/1.2 cm. átmérőjű fekete kör, a többi része azonban császársárga. A hátoldalán a mag fekete bevonatából csak kevés látható, és ide a fába vannak az $5\frac{1}{4}$ coll hosszú, lefelé néző és alul zárt dróthurok elhajlított végei beerősítve. A csákó viselésekor a kokárdát úgy helyezik fel középre a szövet varrására, hogy annak alsó széle hozzáér a fejszíjhoz, és a kettő oldalfüle²³ a csákó falán áthatol. A gombhurok csúcscsal lefelé kerül a kokárdára, és a csákó felső szélére, a hadijel nyílása fölé helyezik. A rózsa a dróthurkával a gombhurok és a hadijel hüvelyének nyílásán van átvezetve. A gomb a fülével a hurok gomblyukán át a rózsa drótja között van a csákó falába süllyesztve, és mindhárom fülecskét a csákó belsejében kis faékekkel rögzítik.

A kész csákók mérete				láb	coll
magasságban				-	6
A fejméret szerint	nagy	fajta	átmérőben	-	7
	közepes			-	$6\frac{3}{4}$
	kicsi			-	$6\frac{1}{2}$
A felső fedél átmérője ennyivel nagyobb, mint a fejszélesség				-	$1\frac{1}{2}$

Tollforgó védőhuzattal A bokrétát felfelé álló tollakból halcsontra 8 coll magasra kötik. A felső rész 5 coll és fekete, az alsó 3 coll és sárga. A halcsont 4 collnyira nyúlik túl a beszurkozott rész alá.

A védőhuzat feketére lakkozott vászon, fent fedele van egy pár hímkapoccsal. Egyébként pedig a mérete megfelel a bokrétáénak.

Köpeny

Beeresztett fehér szövetből készül, kerek szabású.²⁴ Egy 4 coll magas, vászonnal kibélelt álló gallérral, és egy ötszögletű egyszerű fekvő gallérral, melynek széle szegélyezett, hátul $6\frac{3}{4}$ coll, elől 5 coll mélységű. A köpeny a gallértól lefelé a nagy méretnél 4 láb $6\frac{5}{8}$ coll, a közepesnél 4 láb $1\frac{3}{4}$ coll, a kicsinél 4 láb. Ezek a köpenyek elől egyben szabottak²⁵, csak hátul toldottak. A gallér közepétől belül 20

22 Az eredetiben: Faltenhöhlungen

23 Az eredetiben: Seitenöhre

24 Az eredetiben: radförmig, azaz: kerék formájú

25 Az eredetiben: im Ganzen geschnitten

coll mélységig sávollyal vannak kibélelve. Elöl mindkét oldalon a gallértól lefelé 3 collig, az alsó széle felett belül $5\frac{1}{2}$ ²⁶ coll széles sávolycsíkkal szegélyezve. Az álló gallér alatt a köpeny bélésnek mindkét oldalához egy 1 könyök hosszúságú szövetség van varrva.

Mente

Nedvesített szövetből az ezredszín szerint készül. A felsőderék²⁷ fehér bárányszőrmével, az ujjai azonban csak vászonnal vannak bélelve. A nyakra simuló álló dupla gallér hátul 4 coll magas, fekete bárányszőrme szegélyezi. Hasonló 2 coll széles szegély van a mellrész szélein, az aljon²⁸ és a csuklóknál. Egy hasonló keskenyebb szegély van elöl középen mindkét menteujj szélén és hátul mindkét alj mellett $3\frac{1}{2}$ coll magasságban. Belül a mente mindkét melloldala és az ujjak csuklói 2 coll szélességű fekete szőrmével vannak szegélyezve. A mellet, a vállat, az ujj elülső oldalát, a hátat és az aljat vegyes fekete-sárga kerek gyapjúsinór díszíti.

A fémből készült gömbformájú pitykék a mell közepén egy sorban húzódnak lefelé, a félpitykék²⁹ (félgömb alakú kisebb gombok) két melléksorban. A nagyméretű mentére 17, a közepesre 16, a kicsire 15 pityke az előírás, a félpitykéből pedig ezek kétszerese. Az aljakon 8 félpityke van. A pitykék átmérője $\frac{3}{4}$ coll/1.9 cm. a félpitykéké $\frac{5}{8}$ coll/1.6 cm. Sárgaréz, vagy cinkből készülnek, belül üregesek.

A bal vállon a gallér közelében van egy szövettel bevont gomb az ujjá varrásába beerősített zsinórhurokkal, amellyel a tölténytáskát és a karabélyszíjat rögzítik. A mentekötőzsinór fekete és sárga gyapjúból készül, és két részből áll, melyek közül az egyik a gallértól jobbra 7 collnyira előre áll, egy átfont csomóval, szemben a bal oldalon a 8 collra előre álló résznek azonban 2 kerek gombocskával rögzített 2 hurka van.

A kész mente méretei

		osztály	túlméretes		I.		II.		III.		
			láb	coll	láb	coll	láb	coll	láb	coll	
minden eleje rész	hossza elöl a gallértól az alja szegélyéig		1	8 $\frac{6}{12}$	1	7 $\frac{11}{12}$	1	7 $\frac{6}{12}$	1	7 $\frac{1}{12}$	
	szélessége a szegélytől a derékig	1	fajta	1	4 $\frac{6}{..}$	1	4 $\frac{3}{..}$	1	3 $\frac{10}{..}$	1	3 $\frac{3}{..}$
		2		1	3 $\frac{10}{..}$	1	3 $\frac{7}{..}$	1	2 $\frac{9}{..}$
a hátsó rész	hossza középen gallértól az alja szegélyéig		1	7 $\frac{8}{..}$	1	7 $\frac{3}{..}$	1	7	1	6 $\frac{7}{..}$	
	az egész záró-, avagy derék szélességében	1	fajta	..	2 $\frac{6}{..}$..	2 $\frac{4}{..}$..	2 $\frac{2}{..}$..	2 $\frac{2}{..}$
		2		2 $\frac{2}{..}$..	2 $\frac{2}{..}$..	2 $\frac{2}{..}$
Minden ujj a válltól a csukló szegélyéig			2	1 $\frac{6}{..}$	2	1 $\frac{1}{..}$	2	7 $\frac{..}{..}$	2	3 $\frac{..}{..}$	

Dolmány

Miként a mente, nedvesített szövetből az ezred színében készül. A felsőderék és az ujjak vászonnal béleltek. A nyakgallér és az eljereszek széle belül 2 coll

26 A nevező nem olvasható tisztán, talán 2.

27 Az eredetiben: Leib. Az 1876-os szabályzat így nevezi a mentének a deréktől felfelé a gallérig tartó részét.

28 Az eredetiben: Schöbel. Ez gyakorlatilag szoknyácskát jelent. A ruha deréktől lefelé szélesedő része értendő rajta.

29 Az eredetiben a pityke – Knopf, a félpityke – Camposseil.

szélességben szövettel szegélyezett. A gallér 3 coll magas, álló, és a nyakhoz simuló. A hátrész egészben, az ujjak csak egy varrással készülnek. A csuklóknál egy-egy 4½ coll hosszú hasíték, két pár hímkapoccsal³⁰. A bal oldali elejének széle egyenesen fut le, és fent a gallérnál van egy ¾ coll széles kidudorodás³¹, a jobb oldali elején nincsen ilyen kidomborodás. A lenti végén van egy 3 coll hosszú alj³², amely egy 3 collos csúcsos formát képez. A ruhavég itt 2, a gallérnál 1 pár hímkapoccsal van megerősítve. A mellrész a gallértól az aljig és az ujjak nyílásáig vegyített sárga-fekete kerek zsinórokkal van díszítve, de ugyanígy az egész dolmány a szélein, a gallérján, a hátrészekon, az aljon, az ujjakon, a csuklóknál, a vállakon és mindkét oldalon lent. Miként a mentén, a bal oldali vállon egy posztógomb van zsinórhurokkal. Elöl közepén a gallértól lefelé a végéig pitykék³³ vannak, és mindkét oldalon a mellékvonalban³⁴ ugyanannyi félpityke³⁵ van, mint a mentén.

Ezek a pitykék és félpitykék úgy vannak kialakítva, mint a menténél, csak valamivel kisebbek, azaz 5/8 coll/1.6cm. és ½ coll/1.3cm. átmérőjűek.

A kész dolmány méretei

		osztály	túlméretes		I.		II.		III.	
			láb	coll	láb	coll	láb	coll	láb	coll
minden elejerész hossza a gallértól az aljig			1	4 8/12	1	4 4/12	1	4 2/12	1	3 9/12
minden hátsó rész	hossza közepén a gallértól egészen az alj aljig		1	7 9/..	1	7 3/..	1	6 10/..	1	6 5/..
	a derék szélességében		..	2 4/..	..	2 2/..	..	2 2/..	..	2 2/..
minden ujj hossza a válltól a csuklóig			2	3 4/..	2	2 10/..	2	2 4/..	2	2

Szövetnadrág Nedvesített szövettől az ezred színében készül. A **magyar gyalogság** szövetnadrágjának formájától csak abban különbözik, hogy az alsó lábhasíték csupán 5 coll hosszú, és nincsenek rajta hímkapcsok.

A nadrágnak bőnek, kényelmesnek és lépésben³⁶ jónak kell lennie, tökéletesen illenie kell a viselőjére. Az övvezetőnek³⁷ kellően a csípő fölé kell érnie. A [nadrág] hossza a csípőtől az aljig a túlméretes osztályban 3 láb 4½ coll, a nagynál 3 láb 3½ coll, a közepesnél 3 láb 2½ coll, és a kis méretűnél 3 láb 1¼ coll.

(A magyar gyalogság³⁸ szövetnadrágja: beeresztett világoskék szövettől készül. Az ülepnél és a térdeknél vászonnal bélelt. A korc helyett övvezetője van a szíj számára, amely a csípő felett a lágyékra fekszik rá. Mindkét szár hasítékán úgy van elhelyezve a lábikrától lefelé a 7 vasból készült hímkapocs, hogy a nadrág a lábikrára simuljon. Mindegyik szárvégen egy szövetvégből készült húzófül van, amit a katona a szükség szerint állít. A nadrág ellenzője³⁹ a szíj áthúzására

30 Lásd a 11. lábjegyzetet.

31 Az eredetiben: Vorsprung. Itt elő-/kiugró, elő-/kidudorodó, vagy kidomborodó részre vonatkozik.

32 Lásd a 28. lábjegyzetet.

33 Az eredetiben: Knöpfe - gombok

34 Az eredetiben: Nebenlinien

35 Az eredetiben: Compassel

36 A nadrág „lépése” szabászati kifejezés. A „lépés” az a rész, ahol a két nadrágszárat alul közepén összevarrják.

37 Az eredetiben: Riemenlauf

38 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 9-10. oldalon.

39 Az eredetiben: Latz. A Czuczor-Fogarai-féle „A magyar nyelv szótára” (1862-1874) szerint a nadrágellenző szó

övezetével van ellátva, az ellenző mindkét fenti részén 1 pár vas hímkapocs. A két ellenzőnyílás⁴⁰ feketével vegyített sárga kerek gyapjúzsinórral a nemzeti módnak megfelelő hurkolással díszített. Egy ilyen zsinór húzódik hátul fentről a két comb külső oldalvarrásánál is, a lábikránál és a lábhasíték elülső részén folyamatosan leig. E díszítés az altiszteknél és a legénységénél teljesen azonos. A zsinórok négyszögletesek, 5/24 coll/0.5 cm. vastagok, és úgy vannak fonva, hogy a sárga szín 1/6 coll/0.43 cm. és a fekete szín 1/9 coll/0.28 cm. szélességben váltakoznak és mind a négy oldalfelület közepén derékszöget⁴¹ képeznek.)

A kész magyar szövetnadrág méretei

méret	osztály	nagy		I.				II.				III.			
	fajta	nagy		1		2		1		2		1		2	
		láb	coll	láb	coll	láb	coll	láb	coll	láb	coll	láb	coll	láb	coll
csípőtől le az aljáig	hosszban	3	5 4/12	3	4 4/12	3	4 4/12	3	3 7/12	3	3 6/12	3	2 1/12	3	2 1/12
hasadástartól ⁴² az aljáig		2	7	2	6 2/..	2	6 2/..	2	5 6/..	2	5 5/..	2	4 5/..	2	4 5/..
a nadrágszík vezetője		1	3	1	2 6/..	1	2	1	1 9/..	1	1 9/..	1	1 6/..	1	1 6/..
a nadrágszík vezetője	szélességben	..	1 7/8	teljesen egyforma											
a hasítékban	fél szélességben	1	1 1/12	1	9/..	1	7/..	1	6/..	1	4/..	1	3/..	1	2/..
a lábikránál a hasíték felett		..	7 9/..	..	7 7/..	..	7 5/..	..	7 4/..	..	7 2/..	..	7	..	6 11/..
lent a bokánál		..	5	..	4 5/..	..	4 3/..	..	4 5/..	..	4 3/..	..	4 2/..	..	4
a láb lenti hasítéka	mélységben	..	11	..	10 6/..	..	10 5/..	..	10	..	10	..	10	..	10
az ellenző a hasadéka		..	6 6/..	teljesen egyforma											
az ellenző felső		szélességben	..												
az ellenző alsó	szélességben	..	7												
az ülepfojt a visszahajtással együtt	hosszban	1	1 9/..												
	szélességben	..	9												
az ellenző ⁴³ szélessége	fent	..	3 1/2												
	lent	..	2												
a zsinórdíszítés az ellenző hasadéka alatt	szélességben	..	3												
	hosszban	..	4												
A térdfojt hosszban és szélességben	..	6 6/12													

Nadrágszík Mint a magyar gyalogságnál.
(A magyar gyalogság⁴⁴ szövetnadrágjához tartozó szík. Vagy bagariabőr⁴⁵,

jelentése: a nadrágnak, különösen a magyar szabásúnak, a hastakaró része, melyet ki lehet bontani, vagy gombolni.

40 Az eredetiben: Latzschlitze. A Schlitz jelentései: nyílás, rés, hasíték.

41 Ez a megfogalmazás arra utal, hogy közepén a „halszálkás” fonás elemei alkotnak egymással derékszöget.

42 Az eredetiben: Spaltung. Ez vélhetően a nadrágszárak elágazási pontját jelenti, azaz a szár belső hossza innen.

43 Az eredetiben többesszámban: Latzstücke. Nem értem, miért nem egyes szám. A nadrágon csak egy „ellenződarab” volt, közepén – ahogy eddig értettem a nadrág leírását.

vagy barna felsőbőről készül, 4 láb 11 coll hosszú, 1 coll széles, a vége felé gyengébb⁴⁶, és ¼ collal keskenyedik, hogy az altest dupla körbetekerése után azt kényelmesen a nadrág ellenzőjébe lehessen dugni, vagy egy kis gombra lehessen erősíteni. A széles végére egy félkör alakú vascsat van varrva, amelytől körülbelül 2 láb távolságra folyamatos sorban a tüske számára 7-10 lyuk van a bőrbe ütve.)

Gatya

Mint a német lovasságnál.

(Német lovasságnál⁴⁷: Alsónadrág. A legénységi alsónadrág formája szerint készül, fehérített vászonból, csak a középső része⁴⁸ és a hátsó betoldás⁴⁹ nagyobb.

A legénységi alsónadrág⁵⁰: Alsónadrág 1 könyök, ill. 2/3 könyök széles fehérített vászonból⁵¹. Két egyforma széles, azonban hátul megmagasított részből áll. Az 1 könyökből készülnél öt betoldás van bevarrva, mégpedig az ülepbővítés, melyhez a hasi-, a háti-, és a combok belsejének két betoldása társul. Fent van egy ½ coll széles és 2 könyök hosszú vászonszalag, amely egy ¾ coll széles vezetőbe van befűzve, amivel a gatyát a csipő felett ráncba rendezik és összekötik. Az elől lévő betoldás csak a bal oldalon van bevarrva, a jobb oldalon sliccként szabadon van hagyva.

A két szár rész alja és a rajtuk lévő hasítékok a szálak kifűződésének megakadályozása céljából cérnával le vannak varrva. Az összes hasítékbetoldás⁵² erős cérnagyűrűvel van ellátva.

A 2/3 könyök széles vászonból készített gatyák abban különböznek a fentitől, hogy a szárat a vászon teljes szélességéből készítik a belső combbetoldások nélkül, és a nagy ülepbővítést máshogy alakítják. Sok gatyánál az alsó szárbőség nagyobb, mint az 1 könyök széles vászonból készítettéknél, és mivel ezeket még a korábbi minták szerint szabják, a hosszúságban is különböznek az előbb említettektől, de minden más tekintetben azonosak velük.

A kész gyalogsági gatyák méretei

Megnevezés			1 könyök						¾ könyök					
			széles vászonból											
			nagy		közepes		kicsi		nagy		közepes		kicsi	
			fajta											
			láb	coll	láb	coll	láb	coll	láb	coll	láb	coll	láb	coll
hossz	elől	a szíjvezetőtől	3	1 1/6	3	..	2	11 7/12	3	1 5/8	3	1	3	..
	hátsó	az aljáig	3	6 5/..	3	5	3	4 7/..	3	7	3	6	3	5
ülepmélység a szíjvezetőtől			1	4 6/..	teljesen azonos				1	5	teljesen azonos			
sliccmélység a szíjvezetőtől			..	6 6/..					..	6				
fél	fent a szíjvezetőnél		1	10 6/..					1	11				

44 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 11. oldalon.

45 Bagaria: fűz- és nyírfakéregből előállított növényi cserzőanyagokkal cserzett és nyírfakátránnyal vízhatlanított felsőbőr.

46 Vélhetően a bőr vastagságára vonatkozik.

47 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban az 55. oldalon.

48 Az eredetiben: Mittelstück. Nem sikerült kiderítenem, pontosan mit értettek rajta.

49 Az eredetiben: Hinterzwickel

50 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 11-12. oldalon.

51 Tehát két különböző szélességű vászonból készítették, lásd alább a táblázatot.

52 Az eredetiben: Schlitzzwickel

bőség	a combnál	a hegyes betoldásnál ⁵³	..	11
		5"-ra ⁵⁴ az ülepítő szélé felett	11
	az ízületnél ⁵⁵		..	8 6/..	..	9 1/2

Ing

Mint a [magyar] **gyalogságnál**.

(Gyalogág inge⁵⁶: fehéritett vászonból, melynek fonalai kevésbé durvák, mint a gatyáé. Két hegyes⁵⁷, mindkét oldalon gomblyukakkal ellátott, betoldásos ujja van, amely a csuklónál 1 coll szélesen vissza van hajtvva és a szélé le van varrva. Két rövid válldarabbal, és két kicsi négyszögletes, átlósan duplán veendő és a válltoldásba bevarrandó nyakbővítéssel.

A deréknak a válldarabokól nem szabad 1/2 könyöknél messzebb lennie, és a nyakhasítékot nem szabad 7/16 könyöknél hosszabban bevágni.

Az utóbbinál, miként a két ujjhasítékánál, és a két oldalhasítékánál egy aránylag erős cérnázár⁵⁸ van kivarrrva. A gallért kettős varrással varrják rá, és elől, nem messze a derék ráncai felett két kivarrrt gomblyuka van.

A gallér 2 1/4 coll széles és 1 láb 2 3/4 coll hosszú.

A kész ing méretei

méretosztály		I.		II.		III.	
		láb	coll	láb	coll	láb	coll
a derék	hossza	2	7	2	5	2	4 1/4
	szélessége	2	5 1/2	2	5 1/2	2	5 1/2
az ujja hossza		1	11 1/2	1	10 1/2	1	9 3/4

A zubbony⁵⁹

Mint a német lovasságnál

(Német lovasság:⁶⁰ Mint a **gyalogságnál**, azonban az aljak hátul a derék aljáig nyitottak.

A **gyalogságnál**:⁶¹ be nem eresztett sávolyból, a csuklyáskabátok⁶² mintájára szabva, álló, bélelt, felfelé ferdén keskenyedő gallérral, melynek alsó sarkain a belső oldalon 1 pár hímkapocs van. A kinyúló elülső részei egymásra rakható módon vannak kialakítva, balra a szélétől lefelé öt vas hímkapocs pecek, jobbra, ezekkel megegyező módon a hímkapocshurok (nőkapocs).

Mindkét kapocssor között 3/4 - 1 coll széles sávolycsík van, és az elülső részek végei az utolsó hímkapocs alatt egy 1 coll mély ék alakú ráncba vannak erősítve,

53 Az eredetiben: Spitzzwickel. A comb belső oldalán lévő hegyes bővítésről lehet szó.

54 Ez talán a „vonal” mint osztrák hossz mérték jele. A vonal a coll tizedrésze.

55 Az eredetiben: Am Gelenke. Nem derül ki, melyik ízületéről van szó.

56 A Legénységi Öltözködési Szabályzatban a 12. oldalon.

57 Az eredetiben: gespitzte. A ingujjakra vonatkoztatva nem tudom, milyenek azok, ha „hegyesek”, vagy „kihegyezettek”.

58 Az eredetiben: Zwirnriegel

59 Az eredetiben: Kittel. Az egynyelvű német szótárak és az online-német szótárak, továbbá a Google képtalálatai védőköpeny, köpenyruha jelentést adnak/mutatnak. Egy magyar-német szótár szerint azonban az egyik jelentése katonai zubbony, így ezt vettem figyelembe.

60 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban az 57. oldalon.

61 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 15-16. oldalon.

62 Az eredetiben: Kaputröcke

hogyan az elől lévő aljak kellően takarják egymást. A hátsó aljak egyesítve vannak, s a háton egy ellenredőbe rendezve, cérnagyűrűkkel megerősítve. A zubbony bővítéséhez alulról felfelé oldalbetoldások vannak varrva. A széle be van szegve. Az ujjaknak két varrásuk van. Elöl egy 1½ coll széles szegély van, az 5 coll hosszú kézhasítéknál egy 1 coll széles alátét és 1 pár hímkapocs.

A csapatoknak megengedett, hogy a kincstár hozzájárulása nélkül a zubbony vállaira sávolyból olyan **gombhurkokat** helyezzenek el, mint a kabátnál van.

A kabát **gombhurkai**⁶³: Mindkét vállon van egy gombhurok az ezred színének szövetéből, a szélén 1½ vonal széles fehér szövetrel szegélyezve. Ezek a hurkok úgy vannak az ujjak varrásába beültetve, hogy ezek a váll magasságában feküdjenek, és a gallér közelében lévő nagy fémgombra vannak erősítve.

A gallért is lehet oly módon a régi szegélyszövetből parolival szegélyezni, mint a **küraszírkabáton**, azonban gombok nélkül.

Küraszírkabát⁶⁴: A küraszír fehér álló [kabát]gallérja mindkét oldalát csak a szegélyszín szövetéből⁶⁵ vett csikocská (paroli) szegélyezi, míg a dragonyosok és a chevaulegers-ek⁶⁶ gallérját a szegélyszín szövete teljesen befedi.

fajta		túlméretes ⁶⁷		I.		II.		III.		
		láb	coll	láb	coll	láb	coll	láb	coll	
minden eleje- rész	a gallértól a teljes hossz aljáig		3	7 1/2	3	5	3	4	3	3
	szélessége	vállban	..	5 3/4	..	5 1/2	..	5 1/4	..	5
		a mell felett	..	10 1/2	..	10 1/4	..	10 1/4	..	10
		a derék alján	1	6 1/2	1	6	1	5 3/4	1	5 3/4
minden hátrész	hossza	a gallértól a derékig	1	6 1/2	1	6 1/4	1	5 1/2	1	5
		a deréktől az alj aljáig	2	1	2	..	1	10	1	9
	szélessége	vállban	1	6	1	5 1/2	1	4	1	4
		a derék alján	..	4 3/4	..	4 1/4	..	3 3/4	..	3 3/4
	az alj fél szélessége		3	..	2	11	2	10 1/2	2	9
az ujjahossza a hónaljtól a szegélyekig bezárólag		2	4 1/2	2	4	2	3 1/2	2	2 1/2	
gallér	teljes szélessége		1	6	1	5	1	5 3/4	1	5 5/8
	hátsó magassága		..	2 1/2	teljesen azonos					

Nyakkötő Mint a **határőrgyalogságnál**.

(A **határőrgyalogságnál**⁶⁸ a nyakkötő helyett nyakfátylat viselnek, amely feketére festett birkagyapjából készül, 2 könyök hosszú, 3½ coll széles. Szalagformában

63 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban az 5. oldalon.

64 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban az 51. oldalon.

65 Az eredetiben: vom Egaliserungs-Tuche

66 Német könnyűlovasság.

67 Az eredetiben: groß groß, azaz „nagy nagy”. Az I. alatt találhatóak a nagy méret számai.

68 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 41. oldalon.

sávolykötésben⁶⁹ szőtt, mindkét végén egy kis bojt van.

Tábori sapka mint a **német lovasságnál**. A huszárezredeknél előállított tábori sapkákat a paszpól⁷⁰ és a fejcsík helyett a levetett ruházat [fekete-sárga] kevert kerek zsinórjaival kell díszíteni.

(A német lovasságnál⁷¹ az egyenruha-bizottságoknál be nem eresztett fehér szövetből készül, ¾ coll széles fejcsikkal, a felső szélén világoskék szegélyszövetből készült paszpóllal szegve, vászonnal kibélelve. Az ernyője fényes marhabőrből, a rohamszíja borjúbőrből készül, két bőr csillaggombbal. A csapatoknál ezek a sapkák a levetett viseletből készülnek, ezért a zubbony, a szegélyzsinór és a fejcsík az ezredazonosító színek szerint vannak. Ez a tábori sapka felül keskenyebb, és fent kerek formában záródik. A zárórész 6½ coll átmérőjű.

Az oldala elől 4, hátul 4¾ coll magas. Az ernyő 2 5/12 coll széles, és 3 coll mélyen van kivágva. A rohamszija 5/6 coll széles és 9¾ coll a félhossza. Csupán csúszóhurokkal rendelkezik.)

Egyujjas kesztyű Mint a **német gyalogságnál**.

(Német gyalogság⁷²: Az egyenruha-bizottságoknál fehér nem benedvesített szövetből, a csapatoknál szövetből készült elhordott viseletből készítik. Nincsenek bélelve és két darabból szabják ki, a 4 ujj felett köríveben összevarrják. A hüvelykujj egy szív alakú kivágásba van belevarrva. A csukló külső szélén egy 1½ coll hosszú hasíték van. A kesztyűk hossza 11 coll, a közepes szélesség 4 ¾ coll.)

Felsőnadrág Mint a **német lovasoknál**.

(Német lovasok felsőnadrágja⁷³: nedvesített, szürkével kevert szövetből, formája megegyezik a pantalóéval, alulról a térdig a külső varrásnál szabadon hagyva⁷⁴, a hátsó részén felerősített 4 bőrgombbal és a szemben lévő megfelelő lyukakkal begombolható módon elkészítve, két 15½ coll hosszú és 7/8 coll széles bőrből készült nadrághúzó füllel ellátva.

Ezek a gombok hasonlóak a kamásnigombokhoz, azonban ¾ coll átmérőjűek. A lovaglónadrágokhoz⁷⁵ kivételesen lakozott marhabőrből⁷⁶ is készülnek gombok.

A nadrág ellenzője egészen a külső oldalvarrásokig betakarja az elülső [hasi] részt és a korcon elhelyezett öt bőrgombbal záródik, vagy a középső gombnál van még egy második gomb a korc záráshoz. Az ellenző mindkét oldalán egy vászonzóból készült zseb van, amelyet egy 2 coll széles szövetszegély eltakar és egy fából készült szövettel bevont gomb zár. Balra a csípő alatt, az oldalvarrástól hátrafelé egy 1 láb hosszú és 4 7/12 coll széles borjúbőr-oldalszegély⁷⁷ van varrva.

A korc, az ellenző széle, a nadrágszárak alsó részén lévő hasítékok és az alsó kibújónyílás, a térd és az ülep vászonnal bélelt.

A közép nagyságú védőnadrág a csípőnél lévő korctól az alsó széléig 3 láb és 6½

69 Az eredetiben: überschäftig

70 Az eredetiben: Paßpoil – szegőzsinór, szegélyszalag

71 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban az 57. oldalon.

72 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 24. oldalon.

73 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban az 54. oldalon.

74 Azaz a térdtől nincs összevarrva.

75 Az eredetiben: Reithosen

76 Az eredetiben: Terzenleder. Jelentése: félig kifejlett marhából készített bőr. A 19. századi bőripari magyar neve „harmados” volt.

77 Az eredetiben: Seitenbesetz. A „Besetz” pontos jelentését sem kézi- sem online szótárakban nem találtam. A „besetzen” ige egyik jelentése a „szegélyez”, így ezt vettem alapul.

coll hosszú. A méretfajta közötti különbség $\frac{1}{2}$ coll.

E ruhadarab viselésének a legénységénél pusztán a hideg évszakra és akkor is csak a lovon teljesített szolgálatra kell korlátozódnia.)

Deréköv

50-55 császársárga, kerek, $\frac{1}{8}$ coll/0.3 cm. vastag gyapjúzsinórból áll, melyek szélességben vannak összekötve. Három részből áll, mindegyik 2 coll/5.2 cm. hosszú 6 fekete fonadékkal van egyesítve.

Ezt az övet a mindkét végén kialakított $\frac{1}{6}$ coll/0.4 cm. vastag sárga kettős zsinórral a dolmány felett a derék köré erősítik. A kettőshurkok közül az egyik 2 collra/5.2 cm. eláll az öv végétől és van rajt egy pecek, a másik 2 láb és 8 coll/82.8 cm. hosszú, fekete gombokkal hurkokra van osztva. Az ilyen öveket három méretben állítják elő: 2 láb $7\frac{1}{2}$ coll/81.5 cm., 2 láb $5\frac{1}{2}$ coll/76.3 cm. és 2 láb $4\frac{1}{2}$ coll/73.7 cm., a fekete kötőfonásnál $2\frac{3}{4}$ coll/7.1 cm. szélesek. A kötőgombok egy sora középen van, és ettől $2\frac{7}{8}$ coll/7.4 cm. távolságra van a másik két sor gomb elhelyezve.

Csizma

A [német] **lovassági csizmához** hasonlóan készül. A szára a felső nyílásnál kiöblösödik. A sarkától a kivágás felső széléig a nagyméretű $16\frac{7}{8}$ coll hosszú, a kisebbek hossza $16\frac{3}{8}$ coll, fekete-sárga vegyített kerek zsinórral vannak szegélyezve. Az előre néző részt, ha az túl gyenge, barna birkabőrrel bélelik, a sarkantyúbőrt⁷⁸ belül varrják rá. A zsinórozás az ezredeknél történik a meghatározott munkadíj ellenében.

(Német lovassági csizma⁷⁹: a felsőbőrt, akárcsak a cipőknél, a hús felé volt oldalával kifelé fordítják, a szárak első- és hátsó részből állnak. $12-11\frac{1}{2}$ coll magasra nyúlnak, a lábikráig. Mindkét oldalon kívülről vannak összevarrva. Fent teljesen kerek formájúak, kiöblösödés nélkül. Kifordított vékony felsőbőr-hulladékkal vannak beszegve, és felhúzófüllel ellátva. Belül sarkantyúbőrrel van körbeszegve, ami egy felsőbőrből való fontos⁸⁰ talpbőrbéléssel van bevonva, hogy a sarkantyúk szegecsei ne dörzsöljenek. A láb elülső részét merevítőbőrrel⁸¹ készítik. A talpakat és a sarkat úgy helyezik rá, mint a cipőnél.)

Minden sarkat a csapatoknál a kincstár által átadott 5-5 vasszöggel ütnek fel.

A kaptafák, amelyekkel a csizmák készítenők, a nagy méret esetében $12-11\frac{1}{2}$ coll hosszúak, a kis méretnél $11-10\frac{1}{2}$ coll hosszúak.

Cipő⁸² A talpnak kényelmesnek és szélesnek kell lennie. A rámaival⁸³ jól egybe kell dolgozni és a varratárokból erős dróttal kell felvarrni. Belül a talpbélés alatt lágyéketétek⁸⁴ vannak, melyek a felsőbőrön túl érjenek. Az 1 coll magas sarok 2 alsó- és 1 felső foltból áll, melyek a szárrészre látható varrással vannak felerősítve. Körben faszegekkel és 5 erős vasszeggel van kiverve. A nagyméretű cipőknél a sarok hossza $3\frac{1}{4}$ coll, a közepes és a kisméretűeknél 3 coll.

A csapatoknál minden talpat a kincstár által biztosított 15 kis vasszeggel úgy

78 Az eredetiben: Afterleder

79 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban az 56. oldalon.

80 Az eredetiben: Pfundsohlenleder. A „fontos” a „font” tömegmérték-egységből van (Pfund). Akkoriban ezt a bőrfajtát fontban mérték.

81 Az eredetiben: Überstemme. Semmilyen szótárban nem találtam rá magyar jelentést. Egy német cipőkészítő oldalon az a magyarázat olvasható, hogy az Überstemme a felsőbőrnek (tehát a cipő felső, talpra varrt részének) a kinyúlását hivatott megakadályozni, és a cipő oldalainak erős tartást kell biztosítania. A felsőbőrből és a belső bélésbőr közé varrják. Jobb híján merevítőbőrnek magyarátom.

82 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 14-15. oldalon.

83 Az eredetiben: Rahmen. Ráma (keret) itt cipészipari szakkifejezés.

84 Az eredetiben: Gelenkstücken. Cipészipari szakkifejezés. Lágyékrész: a láb talpi részén a sarokcsont és a büttyökrész közötti, a kaptafán és a lábelleni talpi részén pedig a sarokülés és a lábizompont közötti rész.

Lágyéketét: fából, fémből vagy kartonból készült lágyékerősítő betét, amely a lágyékrész merevítésére és a talpköz kitöltésére való.

vernek ki, hogy a szögek hegye fent a ráma és a felsőbőr között elhajlítható legyen. Megengedett a csapatoknál, hogy a kamásni rögzítésére hátul a cipő sarkán elhelyezzenek egy kis cérnagyűrűt.)

Sarkantyú

Tiszta⁸⁵ vasból készül. ½ coll/1.3 cm. laposra kovácsolt, kívül simára csiszolt. Hátrafelé egy egyenes 1¼ coll/3.25 cm. hosszú négyzetes nyaka van, amelybe forgatható módon egy kék színűre futtatott⁸⁶ vas kerekecskét szegecselnek. A nyak felett van egy lapos, ½ coll/1.3 cm. magas bürü⁸⁷, amelybe fent, ill. a sarkantyú két ágának végébe egy-egy lyuk van fúrva, amelyeken át minden sarkantyú úgy van vas szegecsekkel a csizmák sarkantyúbőrébe erősítve, hogy a felfelé álló bürü legfeljebb ¾ coll/1.95 cm. távolságra van a saroktól. A sarkantyúk csizmákra szegecselését mindig az ezredeknek kell végezni a megadott díjért.

Szablya hüvellyel A penge teljesen tisztára csiszolt és fényezett, hossza a markolattól a csúcsig 2 láb 8 coll/82.8 cm., a legnagyobb kihajlása a hátától a húríg⁸⁸ 2 1/6 coll/5.6 cm. A szélessége a markolatnál valamivel több, mint 1¼ coll/3.25 cm., a hegye élénél azonban csak 1 1/8 coll/2.92 cm. A hát a markolatnál 3/8 coll/0.9 cm. vastag, a hegye felé folyamatosan keskenyedek, és végül egy 4 coll/10.4 cm. hosszú élbe fut. A markolattól ½ collnyira/1.3 cm. lefelé a penge mindkét oldalába egy fogyó horony van csiszolva, amely a hegyétől 5 collnyira/13 cm. ér véget. Az éle 3/8 coll/0.9 cm. széles ékalak.

A **markolat** a német lovassági palloséhoz hasonló.

(Német lovassági szablya, (pallos)⁸⁹ markolatának részei: egy madzaggal körbetekert és borjúbőrrel barázdásan bevont fafogantyú; a fogantyú hátrészét takaró lemez, amely a fogantyúkarikán át van odaerősítve; a kereszt és a kardkosár. Az összes vas alkotórész tisztára csiszolt, a kardkosár lapos, a hátoldala valamelyest le van hajlítva. Középen a védlemez mellett két 1 coll hosszú lyuk van a markolatszij átvezetésére. A pengeszár a fogantyú hüvelyébe van beverve, és fent a gerinclemez közepén egy szegeccsel van beerősítve.)

Alkotórészei: egy 5 1/12 coll/13.2 cm. hosszú, borjúbőrrel bevont fafogantyú, amelynek hátát egy szorosan rásimuló gerinclemez⁹⁰ borítja és az ½ coll/1.3 cm. széles markolatkarikán át van összekapcsolva. 4 7/8 coll/12.6 cm. hosszú keresztvas kengyellel, ez utóbbi lapos, ¼ coll/0.65 cm vastag, középen 1 coll/2.6 cm. széles, hátul a penge irányába egy kicsi gombformára lehajlítva. A markolatszij számára egy hosszúkás lyuk van rajta. A kereszt(vas) előoldalán folytatódó kengyel 6 coll/15.6 cm. hosszú, kívül lapos, belül lekerekített, fent 7/8 coll/2.2 cm., lent a keresztnél 5/8 coll/1.6 cm. széles. A kereszt közepén egy lyuk van, amin keresztül a hosszabbított szár⁹¹ a fogantyúba van szúrva. A gerinclemez felett ovális vaslemezzel, a fogantyú közepébe egy keresztstifttel van szegecselve. A hüvelyt erős vaslemezből, pontosan a szablya görbülete szerint készítik, az éloldalon, befelé a comb oldalnál vörösrézrel jól összeforrasztják. Nem szabad palásan törhetőnek⁹² lennie. Két hosszú vékony falemez⁹³ béleli, melyek

85 Kohászati értelemben: tiszta, finom (vas)

86 A vasat speciális kohászati eljárással kékre színezik.

87 Az eredetiben: Steg. Az 1868-as szabályzat, bürünek nevezi a sarkantyú kis nyúlványát, ezt vettem át. A „Steg” mai szótári jelentései között nem szerepel a bürü.

88 Az eredetiben: bis an die Sehne. A Tiszti Öltözeti Szabályzatban az 5. oldalon ez áll: „A szablya görbületét a hátoldalán a csúcsától a keresztvasig tartó húr és a szablya íve közti legnagyobb távolság fejezi ki.”

89 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban az 57. oldalon. A forrásszövegben a pallos zárójelben áll: (Pallasch)

90 Az eredetiben: Kappe

91 Az eredetiben: Angel

92 Az eredetiben: schieferbrüchig sein

93 Az eredetiben: Holzspäne, azaz „faforgácsok”

nincsenek beragasztva, hanem a nyílásba 2 coll/5.2 cm. mélyen betolt hüvely (toroklemez⁹⁴) tartja meg ezeket. Ez a toroklemez a hüvely hátoldalára van csavarozva. Egy 1 5/12 coll/3.68 cm. hosszú, és felül⁹⁵ 5/12 coll/1.08 cm. széles nyílása van a penge számára. A két függesztőgyűrűt mozgatható módon erősítik a két ¼ coll/0.65 cm. széles szalagra, amelyek a nyílástól hátrafelé 3 és 12 coll/7.8-31.2 cm. messze vannak a hüvelyre forrasztva. A hüvely végén lévő kereken hajlított, ráforrasztott 1¾ coll/4.55 cm. hosszú köszörülő vasnak csak ¼ collra/0.65 cm. szabad a hüvely vonalából kiállnia. A markolatnak és a hüvelynek tisztára csiszoltnak kell lennie.

Markolatszij Vörös bagariabőrből készül. 2 láb és 1¾ coll/66.5 cm. hosszú, 1 coll/2.6 cm. széles. A **német lovasság kardmarkolat-szija**tól csak a bojtjában különbözik, amely egy 10 ½ coll/27.3 cm. hosszú és 2 ¾ coll/7.1 cm. széles gyenge bagariabőrből van. A ¼ coll/0.6 cm. szélességben 1 5/8 coll/4.2 cm. mélyen csipkézett, rojtszerűen elrendezett [bőr]csíkot szorosán összetekerik, fent az 1 coll/2.6 cm. széles torkolatnál⁹⁶ összevarrják, és egy fonott gombot kap. A markolatszij vastag részének végén egy keresztirányú lyuk⁹⁷ van és 2 coll/5.2 cm. mélyen bele van varrva a bojtba. A kihegyezett vékonyabb vég át van húzva a szablya keresztjén és a fonott csúszógombon, és az említett keresztirányú lyukon át belül van rögzítve. *(A német lovasság markolatszija⁹⁸ puhított bőrből. Hasonlóan van kialakítva, mint a gyalogságé, azonban 1 coll vastag.*
A német gyalogság markolatszija⁹⁹: Puhított bőrből a vékony kruponból¹⁰⁰ kiszabva. Az egyik vége ki van hegyezve, a másik a két alsó szélén kicsipkézett szár¹⁰¹ között úgy van odaerősítve, hogy a hegyes vég a meghagyott nyíláson át betolható és ráerősíthető. A szij és a két szár összekötő varrását egy 1 láb 1½ coll hosszú és ¼ coll széles szijacsakából font csukor takarja el, és a szijon van még egy ilyen tolható csukor.
A szij 1 láb 1¾ coll hosszú és ¾ coll széles. A száruk 3 2/12 coll hosszúak, fent ¾ coll, lent 2 coll szélesek. A fonott csukrok ½ coll szélesek.)

Kardkötő és tarsolyszij vörös bagariabőrből

A **kardkötő** teljesen olyan kialakítású, mint amilyen a **német lovasságé**, csak a derékszij közepét két részből készítik és középen egy gyűrű fogja ezeket össze úgy, hogy a derékvön 3 gyűrű van, melyekbe a tarsolyszijak vagy az öv van befűzve, melyek mindegyike 2 láb 7½ coll hosszú, 7/8 coll széles. Egy kicsi horganyzott csatt és két bőrcsukor van rajtuk – egy egyik előre felé, a másik hátrafelé.

(A német lovasság kardkötője¹⁰²: fehér színű, tömör cserzett bőrből készült három részes derékszijból, egy rövid és egy hosszú hordszija¹⁰³ és két 7¼ coll hosszú, csattal ellátott gyűrűs húzófülből áll. A derékszij bal oldali elülső része dupla bőrből van, amely 7 coll hosszú, 1¼ coll széles. Elöl csatja van mozdíthatatlan

94 Az eredetiben: Mundblech. Szó szerint „szájlemez”.

95 Az eredetiben: am Rücken – a hátán

96 Az eredetiben: Mündung. Tehát ott, ahol a bőr már nincsen bevagdosva, ahol „betorkollik” a szalagba.

97 Az eredetiben: Querloch. Pusztán a szövegből nem lehet eldönteni, hogy kereszt-, vagy a haránt irányú lyukról van-e szó, a „Quer” mindkettőt jelentheti.

98 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban az 58. oldalon.

99 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 28. oldalon. A dobos felszerelésénél közlik. Előtte a közkatona felszerelési leírásában nem szerepel.

100 Az eredetiben: Kern. Bőripari jelentése: krupon, hátbőr, színbőr.

101 Az eredetiben: Lappen

102 Legénységi Öltözeti Szabályzatban az 58. oldalon.

103 Az eredetiben: Schwungriemen

csukorral, hátul azonban egy gyűrű van beerősítve kampóval. Ezen felül egy 5/8 coll széles csúsztatható csukorral van ellátva. A szóban forgó gyűrűn van lefelé elhelyezve az első, 1 láb 1 coll hosszú és 1 3/12 coll széles hordszija. A gyűrűn hátra felé van a derékszija középső, 7 1/2 coll hosszú darabja. Ez ugyancsak dupla bőrből van, és a másik végéhez van a második övgyűrű kapcsolva. Ez utóbbihoz van a 2 láb 5 1/8 coll hosszú hordszija és a deréköv ugyanilyen hosszú csatléka erősítve. A csatok, a gyűrűk és a kampó horganyzott vasból készülnek.)

Tarsoly

Barna borjúbőrből, belül teljes egészében vászonnal bélelt, az éleinél borjúbőrrel szegve. A hátsó részénél teljesen, elöl fent 4 coll mélyen ívelődik.

A zárófedél a tarsoly felső szélhez van varrva. Fent a zárófedél és a tarsoly közötti bőrgyűrűkön 3 kicsi horganyzott vasgyűrű van a három tarsolyszija számára. Ez a tarsoly 1 7/8 collal rövidebb és 1 collal keskenyebb, mint a fedele, amelynek középső hossza 1 láb 2 3/4 coll, a felső szélessége 10 1/2 coll, az alsó 11 3/4 coll. Ez a fedél buzérvörös beeresztett szövetből készül, enyvezett papírral merevített, és barna báránybőrrel bélelt. A szélétől 1/6 coll távolságra 1 3/4 coll széles fekete-sárga-fehér csíkozású gyapjúpaszománnyal díszített. Középen a Fenség monogramja és a korona (császársárga szövetből, fekete zsinórokkal beszegve). A szövet széleit befelé ráhajtják; az alsó széle kifelé ívelődik.

A kabélyvállöv¹⁰⁴, a kampó¹⁰⁵, a tölténytáska, a szíjak és a köpenyzsák olyan, mint a német lovasságnál.

(A német lovasság karabélyvállöve¹⁰⁶: Puhított bőrből¹⁰⁷ 2 1/2 coll széles. Három hosszúságban készül, nevezetesen: 5 láb 10 coll, 5 láb 8 coll, 5 láb 6 coll. A középső méretből 50, a nagy és kicsi méretből 25-25 százalékot kapnak meg a csapatok.

A szija vastag végére egy nagy, lapos vasból készített négyszögletű tompított sarkú kéttüskéjű csat van erősítve ütközőlemezzel.¹⁰⁸ A szemben levő vékonyabb végére egy félkör alakú, befelé ívelt vasból készült csúcslemez van szegecselve. A csat és a csúcslemez valamelyest csiszolt. A vállövön található még továbbá egy puha bőrből készült gombhurok, amelybe a karabélytust erősítik. Ezeket a bőroket csak a csaton túlnyúló részénél szabad darabolni.¹⁰⁹

A karabélykampó¹¹⁰ vasból van. 2 1/2 coll széles hüvelyből áll, amelynek felső végén egy erős vaslemezből készült görgő¹¹¹ van, és a lenti rész közepébe egy 4 coll hosszú, zárnyomóval¹¹² ellátott kampó mozgatható módon van szegecselve.

Tölténytáska szíjjal¹¹³ Lényegében úgy, és olyan formájúra készítik, mint a gyalogságét, azonban a fedele begombolható. A szíjat jobb kéz felől is csupán begombolják, és csak bal felől csatos. A doboza¹¹⁴ 8 3/8 coll hosszú, 3 10/12 coll mély és a fenékalja 3 coll széles.

A fedő 8 3/8 coll hosszú és 9 3/4 coll az alsó szélessége. A zacskó 3 1/2 coll mély, zacskófedél 4 1/6 coll hosszú, 3 1/4 coll széles.

104 Az eredetiben: Bandouliere. Jelentése: vállra vetett, a felsőtesten keresztben hordott széles katonai bőrv.

105 Az eredetiben: Haken. Jelentése: kampó, horog. A seregnél rendszeresített rugós záródású kampó („karabíner”) a karabély gyors és biztonságos övre erősítését szolgálta.

106 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban az 58. oldalon.

107 Az eredetiben: sämischen Leder. Zsíros cserzésű bőr.

108 Az eredetiben: Anschlagblech

109 Az eredetiben: gestückelt werden

110 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban az 59. oldalon.

111 Az eredetiben: Walze

112 Az eredetiben: Schluß-Drucker

113 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban az 59. oldalon.

114 Az eredetiben: Kasten

A szíj puhított bőrből van, 4 láb 7 coll hosszú, 1¾ coll széles, a fülek nem egészen a végén vannak, hanem ettől 2¾ collnyira belül felerősítve. Elöl a mell tájékán a bal oldalon kívül egy kis bőrtok van felerősítve, amely 1 1/8 coll széles, és 3½ collal magasabban belül a szélén egy ¾ coll széles, 2 láb 1 coll hosszú szíj a töltővessző elhelyezésére.)

A gyalogsági tölténytáska¹¹⁵: hosszúkás négyszög formájú, 1/6 coll vastag bükkfából készített faládácska, belül enyvvvel átítatott vászonnal, kívül fiatal marha gyenge bőrrel van bevonva. Az oldalsó részei, amelyekre az alját, az elő- és hátlapját enyvvvel ragasztják rá, és fa-, vagy vasszegecsekkel ráerősítik, 1/12 collal vastagabbak, és lekerekítettek. Az oldalfalak ívére¹¹⁶ van a gyenge cserzett bőrből készült tűzfedél¹¹⁷ varrva. Közülük a bal oldalin börgomb, a jobb oldalin gomblyuk van. A katona jobb kezénél a láda oldalfalánál egy borjúbőrből készült, 8 lyukú húzószijacskaival ellátott zacskó van a kovakövek és golyóhúzó elhelyezésére, vagy pedig e tarsolyra egy gyenge marhabőrből készített, feketére lakkozott fedél van illesztve, amely a tarsoly feneké alá ér, és egy bőr gombhurokkal rendelkezik, amely szükség szerint az oldalfal szélébe és az aljba beszúrt 2 kicsi eltolható börgombra erősíthető. Az alj bőrhuzatába 3 vascsat bőr csatdarabbal van beerősítve. Ezek közül a középső a fedél füle számára kívül, a két oldalsó csat a hátfal felé¹¹⁸ a hordszíjak számára van, és 1 6/12 collnyira van a kis oldal¹¹⁹ szélétől. A bevágás mellett, amelyen át a csatdarabot az alj bőrhuzata alá dugják, van még egy második, 1 coll hosszú, az elsőtől 4/12 collra lévő, ugyanolyan irányú bevágás a huzaton, melyeknél egy-egy csukor van kialakítva a hordszík és a fedél fülének áthúzására. Az alján kissé ívelt fedél van, amelyet a fényes marhabőr¹²⁰ legjobb tömör részéből szabnak ki, a húsoldalával kifelé fordítva a hátfal felső szélére van varrva. Belül (a középben lévő csúcstól kb. 4 collnyira felfelé) a fedél megfelelő helyén, kívülről nem látható varrással egy felsőbőrből készült fül van beerősítve, amelyet az aljon lévő csatba csatolnak.

Hátul az egész láda szélességében a fedél varrása felett az erős marhabőrből kivágott hordcsukor¹²¹ a faládán átmenő, középben háromszoros, az oldalakon kétszeres keresztvarrással van ráerősítve. Ennek a két nyílásán huzzák át a hordszíjat.

A kincstár [anyagi] hozzájárulása nélkül a csapatok közvetlenül a jobboldali kicsi tarsolyfedél alatt vasdrótból egy láncocskát erősítenek fel, amelynek a végén egy üregelőtüske¹²² lóg, amely a láda elülső részén jobbra beszúrt 2 kicsi karikában van elhelyezve, melyek közül az egyik a felső széltől 1 collnyira, a második pedig 2½ collnyira van az elsőtől, és amelyek a láda élétől 3/12 collnyira beljebb állnak.

<i>A kész tölténytáska mérete</i>		<i>láb</i>	<i>coll</i>
<i>Az elülső- és a hátsó rész</i>	<i>magassága</i>	-	4 2/3
	<i>szélessége</i>	-	3 3/4

115 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 20-21. oldalon.

116 Az eredetiben: Wölbung

117 Az eredetiben: Feuerdeckel. Nem találtam rá magyar szót, így az első szótári jelentését vettem a két főnévnek.

118 Az eredetiben: gegen die Rückenwand hin

119 Az eredetiben: vom Rande der kleinen Seite

120 Az eredetiben: Glanzterzenhaut

121 Az eredetiben: Sprungriemen. Ez valójában ugratószíjat jelent, tehát a lófelszereléshez tartozik. Az 1868-as szabályzat nevezi hordcsukornak a tölténytáska hátoldalára varrt erős bőrt, aminek nyílásain át a hordszíjat befűzik, onnan vettem át az elnevezést.

122 Az eredetiben: Raumnadel

<i>Minden oldalrész</i>	<i>középső magassága</i>		-	5 3/8
	<i>szélessége</i>		-	3 5/8
<i>A fedél</i>	<i>felső</i>	<i>szélessége</i>	-	11
	<i>alsó</i>		-	11 3/4
	<i>középső hossza</i>		-	11 1/4
<i>A fedél húzófülének</i>	<i>hossza</i>		-	6
	<i>felső szélessége</i>		-	1 1/2
<i>Minden tűzfedél</i>	<i>hossza</i>		-	5 1/4
	<i>szélessége</i>		-	3 1/2
<i>Oldaltarsoly, avagy zacskó</i>	<i>hossza</i>		-	3 7/8
	<i>fedelének</i>	<i>hossza</i>	-	5 1/4
		<i>szélessége</i>	-	3 7/8
<i>A hordcsukor szélessége</i>			-	1 1/4
<i>Az üregezőtüske</i>	<i>hossza</i>		-	3 3/4
<i>A hozzá tartozó láncocská</i>			1	1

Lovaglőfelszerelés

A **sabrák**, a **nyeregbunda** itt fekete báránybőrből, a **szőrös mállhatáska** és a **patkótáska** olyan, mint a nehézlovasságnál.

(Sabrák¹²³ Buzérvörös beeresztett posztóból, szávolybéléssel, mindkét oldalán hegyes formájú. E csúcsok 4 láb 2 1/2 collra/130.5 cm. vannak egymástól, a csúctól a nyeregbunda térdpárnájáig a távolság 2 láb 1 coll/34.6 cm. A széle 1 3/4 coll/4.55 cm. széles fekete csikozású sárgásfehér gyapjúpaszománnyal van beszegve. A csúcsok sarkaiban az Uralkodó névjegye és a korona sárga szövetből, fekete zsinórokkal díszítve. A háton a nyeret követve a sabrák félkör alakban ki van vágva. 3 kötözőszíjjal erősítik a nyereghez, és a két lelógó oldalán 2 bőrhurokkal a nyeregbundához. A két legszélsőbb csúcán egy gomb és egy hurok található, hogy a sabrák a ló hátára felhajtható, és azon megtartható legyen.

Nyeregbunda¹²⁴ Fehér báránybőrből. Hossza és szélessége olyan, hogy elől a pisztolytokokat, a mállhatáskákat és a köpenyt, hátul a mállhat teljesen betakarja. A szegély nélküli legnagyobb hossza a pisztolytokoktól a hátsó végéig 3 láb 5 coll/106 cm., az elülső bősége 3 láb 4 1/2 coll/104.7 cm., hátul a köpenyzsák mögötti szélessége 2 láb 7 3/12 coll/80.85 cm.

Az elülső része kerek, középen valamelyest kiívelődik, a hátsó része azonban egyenes vonalú, és csupán a sarkainál van valamelyest lekerekítve. A nyeregbundát elől és hátul buzérvörös szövet szegélyezi, sávollyal bélelt. Mindkét oldalon kifelé a csizmaszárbbőrrel¹²⁵, és elől középen fekete tehén-, vagy borjúbőrből készült szárbbőrrel beszegve. Középen 1 láb 3 1/2 collra/40.1 centiméterre a bunda hátsó szélétől található egy 5 coll/13 cm. hosszú bőrrel beszegett bevágás. Az elülső szárnyakat egy gombhurokkal a pisztolytáskák hurkára erősítik, a hátsó részt hasonló módon a köpenyzsákra. A térdpárna hátsó

123 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 60. oldalon.

124 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 60. oldalon.

125 Az eredetiben: Bein- [leder] – a szótárak nem tartalmazzák a szót. Egy 19. századi cipészeti szöveg ezt mint a csizma második szárát írja le, amit az elsőre erősítenek, csak 2 collal rövidebb.

részen lévő bőrgombocskák a sabrakra való erősítésül szolgálnak. Végezetül a hát közepén található még egy hurok a farmatring áthúzására. Gondoskodni kell arról, hogy a nyeregprém tisztántartása ne vezessen káros túlzásokba.

Málhatáska¹²⁶: Tehénszörszövetből készül. 1 láb/32 cm. széles, elől 11¾ coll/30.5 cm. magas, hátul - beleértve a fedelét is – 1 láb 1 coll./34 cm. Timsó cserzésű bőrszíjjal¹²⁷ felszerelve. Közülük a hosszú szíj 2 láb 4 collra, a rövid 3 collal lóg túl a málhatáskán. Mindkét szíj 7/8 coll széles. Minden katona két ilyen málhatáskát kap, melyet mindkét oldalon a pisztolytok fölé fektetnek, és a hosszú szíj segítségével német nyeregnél a fejkapocsra¹²⁸, a magyar nyeregnél a kápára¹²⁹ igazítják és erősítik. Táborozás esetén a bal oldali málhatáskánál két sátorcövek szíjat kell behúzni.

Patkótáska¹³⁰ akasztószíjakkal. A táska fényes tercbőrből készül, 7 coll széles és ugyanilyen mély. A fenéke és a fedele lekerekített. Az utóbbi 4½ coll széles, csatlékkal.¹³¹ A táska széle bőrrel szegélyezett. Elöl alul közepben egy csattal és csúszócsukorral ellátott csatdarab van bedolgozva. Egy második csat fent a jobb saroknál¹³² fordított irányban van ráhelyezve. A timsó cserzésű bőrből vágott akasztószíj azonban a bal sarokra van erősítve. Ez 1 láb 5 coll hosszú 11/12 coll széles. A német nyeregnél a jobb oldali külső málhahordó kampón¹³³ húzzák át, a magyar nyeregnél a kötözőszíjjal erősítik fel.)

Lótakaró (Bélés nélküli lópokróc) Szöttesből, mint a német lovasság számára, azonban 2 6/8 könyök hosszú, 2 könyök széles, és 5½-6 font nehéz.
(A német lovasság lótakarója¹³⁴: 2 1/15 könyökhosszú, 1 5/8 könyök széles, 3¾-4 font tömegű, a színén felbolyhozott, sávolykötésben szőtt pokróc, rackajuh fehér gyapjából. 1/16 könyök széles fehérítetlen vászonnal bélelve, a szélein felhajtva. A bélés az egyik sarkától a másikig keresztben és a felhajtás közepén cérnával van rávarrva.)

Nyereg Magyar módon, csak fából. A nyers marhabőrből készült ülőszíjat egy bevágáson át a hátsó nyeregkápa fejére¹³⁵ hurkolják, az első- és a hátsókápa keretszegekkel van az aszalybőrökre¹³⁶ erősítve, a nyeregtalpakon¹³⁷ nyers marhabőrből készült szíjacskákkal úgy van ráfonva, hogy az ülőrész hátrafelé kissé mélyebb legyen. A nyeregtalpak könnyű, puha, de mégis szívós fából, 18/46.8, vagy 17½ coll/15.5 cm. hosszúak. Ezek alsó szélei jól lekerekítettek. A külső sarkok elől és hátul bölcsőszerűen kerekre vannak vágva, teljesen egyformának kell lenniük. A két kápát szívós és erős fának villaszerűen nőtt ágaiból készítik. A gyengébbet elől, az erősebbet hátul ferdén csapolják be a két nyeregtalpakba, nyers marhabőrből készült szíjakkal felkötik és ezáltal egy ülőteret¹³⁸ képeznek. A heveder- és kengyelszíjlyukak a nyeregtalpakba vannak bevágva, és a kengyelszíj számára a szükséges bemélyítések a belső oldalon vannak. A hevederlyukakat a nyeregtalpak

126 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 60. oldalon.

127 Eredetiben: mit Alaunleder-Riemwerk

128 Az eredetiben: Kopfkammer. A nyeregfej középső részén volt, vasból. (62. oldal)

129 Az eredetiben: Kappe. Más korabeli szövegekben „Kappa” és „Kapa” formában is előfordul.

130 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 61. oldalon.

131 Az eredetiben: Schnallenstrupfe

132 A leírásból nem derül ki, de vélelmezhetően ez a patkótáska hátoldalára van varrva.

133 Az eredetiben: Packkammer

134 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 61. oldalon.

135 Az eredetiben: über den Hals des Hinterlöffels. A hátsó kanál nyakára.

136 Az eredetiben: Köderflecken. Egy 19. sz.-i kézművevesszótár szerint a „Köder” a nyergesszakma egyik kifejezése, és „aszalyt” jelent. Arra, hogy pontosan mi is volt az „aszaly”, a fordítás leadásáig nem találtam magyarázatot.

137 Az eredetiben: auf den Seitenblättern

138 Az eredetiben: Sitzraum

szélességének felén valamennyivel túl, ferdén felfelé, a talpak felső szélén át úgy fűrják be, hogy a heveder az egyik oldalon és a felrántófül a másik oldalon pontosan a kengyelszíjak mellett legyen. Mindkét nyeregtalp szélein 2 lyuk található. Ezek közül az elsők a pisztolytokok felerősítésére, a hátsók pedig azoknak a kötözőszíjaknak a behúzására szolgálnak, amelyekhez a farmatring csatdarabjait erősítik. Ezek is rendelkeznek a szükséges bemélyítésekkel. A kápák legalsó csúcsai $6 \frac{3}{8}$ collra/16.5 cm-re állnak szét, és oly módon haladnak felfelé, hogy a nyereg teljes hossza az egyik kápa csúcsától, vagy fejtől, a másikig 21 coll/54.6 cm., és a nyereg, ha sima helyre állítják, akkor mindkét kápája legszélső részétől a sima talajig eléri a 10 coll/26 cm. magasságot. A kápák kamráit tisztán kell kidolgozni, és annyira tágasnak kell lenniük, hogy ha ezt igazítófára¹³⁹ helyezik, akkor efelett 4 ujj magas térnek kell lennie. A lyukakat, melyeken át a kápakat felkötik a nyeregtalpakra, tökéletesen be kell mélyíteni, hogy a felkötősíjacskák ne álljanak ki belőlük. A lyukak üres részét égerfából készült beragasztózott stiftekkel jól be kell csapolni. Mindkét kápafejen elől egy sülyesztett, hátul egy 1 coll/2.6 cm. széles lyuk van vágva elől a köpenynek, hátul pedig a málhának a málhaszíjakkal történő felerősítésére.

A nyergeket a fenti két méretben állítják elő.

Pisztolytáska Abban különbözik a vértésétől és a dragonyosétól, hogy nincs rajta külső csukor, és a jobb oldali táskán két nagyobb bújtató van a kicsi lóbéklyók számára. (A vértés és a dragonyos pisztolytáskája övvel¹⁴⁰: Minden lófelszereléshez 1 pár tartozik. A táskák egyetlen bükkfadarabból vannak kialakítva. Hosszuk 1 láb $3\frac{1}{4}$ coll/39.4 cm, a torkolatnál a szélességük $3 \frac{1}{8}$ coll/8.1 cm, a bőségük $5 \frac{1}{8}$ coll./13.3 cm Fent, és lent a csónél vászonborítás van. A torkolat kívül egy lapos, $\frac{1}{2}$ coll/1.3 cm. széles vasgyűrűvel van körbevéve, és feketére színezett talpbélésbőrrel, vagy lóbőrrel teljesen be van vonva. A pisztolyok kiesésének megakadályozására a táska torkolatának közepétől 1 collra előre egy 7 coll/18.2 cm hosszú hurok és egy felsőbőrből készült gombocska van. Az övek áthúzására két csukor van rajta elhelyezve. A málhászakot a pisztolytáska külső közepére egy hurokra erősítik. A bal oldali táskán van egy kötözősíz a sátorbalta számára. Ezek az alkotórészek feketére színezett cserzett bőrből készülnek. Minden pisztolytáska öve egy 1 coll széles és 2 láb 11 coll hosszú cserzett bőrből készült szíjból áll. Ezt a táskával úgy csatolják a vaskapocshoz¹⁴¹, hogy az öv elől a táskánál a kereszt és csatja¹⁴² felett előre, a ló feje felé feküdjön.)

Pisztolytáskaöv Két gyengébb, fekete színű cserzett bőrből készült szíjból áll. Mindegyik hossza 4 láb 10 coll, szélességük 1 coll. Nincs rajtuk csat, hanem az egyik végükön gombos hurok van, és a hosszuk utolsó harmadától a kihegyezett csúcsuk felé keskenyednek. Ezeket a szíjakat a szükséges hosszban a pisztolytáskákon hátrafelé lévő csukrokon át elől egymás felett átfűzik és egy fél gombbal a táskának a ló feje felé eső bújtatójára erősítik, és a szükséges hosszúságban az övön elhelyezett gombos csukorra gombolják. Az így létrejött hurkot az első kápa nyakára akasztják és körbetekerik, majd a nyeregtalpon¹⁴³ lévő kötözősízjakkal rögzítik.

139 Az eredetiben: Richtbaum. A 19. századi nyergesek szótárában nem találtam meg a szót, Az ácsszakmában csigás gerendát jelentett.

140 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 62. oldalon.

141 Az eredetiben: Klammer

142 A szövegből nem derül ki, hogy a kereszt és csatja minek az alkotórésze.

143 Az eredetiben: Seitenblatt

Felsőheveder A legjobb minőségű cserzett kruponból¹⁴⁴ készítik. A gyengébb részét vékony bőrral bélelik. Ez a bélés mindkét oldalon kettős öltéssel, középen azonban csaptató öltéssel¹⁴⁵ van rávarrva.

Ez a heveder a 4 coll/10.4 cm. mély visszahajtás nélkül 5 láb 6 coll/170.6 cm. hosszú, és 3 coll/7.8 cm. széles. A nyílást a farhámcsíjjal¹⁴⁶ együtt jól kell rögzíteni. A szíj mindkét végén egy vasból készült nagy félkör alakú gyűrű van. Közülük az egyik a szíj gyengébb részének szegélyénél van bevarrva, a másik félgyűrű ellenben egy vékony szíjjal van betűzve. Balra a szegélynél felvarrt félgyűrűnél egy 4 láb/124 cm. hosszú, a gyűrűnél 1 coll/2.6 cm. széles a vége felé kihegyezett felhúzószíj van befűzve, és egy 6 láb 4¼ coll/197 cm. hosszú 1 coll/2.6 cm. széles farhámcsíj bevarrva. Mindkettő kevésbé erős, de egyformán tömör cserzett bőrből van. A farhámcsíjat a hevederbe 1 láb 8½ collra/53.1 cm. az ott kialakított nyíláson át a szegélybőr alatt húzzák be, és a baloldali félgyűrűnél bevarrt csatdarabba, amely 1 láb 2 coll/32.6 cm. hosszú és 1 coll/2.6 cm. széles, előrefelé a pisztolytáskák irányába csatolják össze. A felsőhevedert, amely a nyeregbőrt, valamint az elől és a hátul lévő málhát¹⁴⁷ kell rögzítse, a felhúzószíj segítségével a saját két félgyűrűjén néhányszor átfűzik, erősen felhúzzák, és egy csomóra kötött hurokkal jól rögzítik.

Alsóheveder füllel Fekete, cserzett kruponból. Egy hevederszíjból, egy fülből, két kötözősíjból, egy bevarrt csatos szíjból, és egy vas görgőcsatból¹⁴⁸ áll. A hevederszíj visszahajtás nélkül 4 láb 8 coll/144.8 cm. hosszú, ¾ coll/8.4 cm. széles. A csat visszahajtása ugyanilyen széles és 3½ coll/9.1 cm. hosszú. Az utóbbit, ha a bőr nem kellően erős, 8 coll/20.8 cm. hosszan gyenge bőrral kell szegélyezni. A húzófül 1 láb 5½ coll/45.3 cm. hosszú, 2½ coll/6.6 cm. széles, és egy 1 láb 1¾ coll/35.5 cm. széles szegélybőr van rávarrva. A kötözősíjakat, melyek mindegyike 2 láb 6 coll hosszú/77.6 cm. és 2 coll/5.3 cm. széles, azon a kétlyukon húzzák át, amelyek a heveder felhajításába¹⁴⁹ és a fül végbe vannak ütve. A 2½ coll/6.5 cm. széles görgős csatot a hevederbe 3/8 coll/0.9 cm. széles szíjjal varrják be. A hevederszíjat a húzófüllel a végeken behúzott két vékony szíjacskával a fanyereg talpán lévő lyukakba kötik be.

Kengyelszíj Mint a német lovasságnál.

(A német lovasság kengyelszíja¹⁵⁰: Minden lófelszereléshez 1 pár tartozik. A legerősebb cserzett kruponból készül, és csak a leggyengébb résznél, a csatnál szabad duplán venni. A vascsatnak erősnek kell lennie, mellette alul és felül egy bújató van. Csak egészen rendkívüli esetekben, ha a nagy igény miatt nem lenne elegendő mennyiségű erős bőr, kivételesen szabad teljesen, vagy félig megkettőzött kengyelszíjakat előállítani. A csattövis számára a kengyelszíjba beütendő 10, vagy 11 lyuk a csúcsától 5 collra kezdődjön, és ne legyenek távolabb egymástól ¾ collnál. A kengyelbe történő befűzéskor a csatnak 5 collal kell a kengyelvas nyílása felett lennie. A szíjat az alsó bújatón át kell befűzni, majd a nyeregbe akasztani és igény szerinti hosszra kapcsolni. A szíj visszahajtás nélkül 4 láb 6 coll hosszú, és 1¼ coll széles. 100 páranként 5 % 6 collal hosszabb

144 Az eredetiben: vom besten Kern des Alaunleders

145 Az eredetiben: Vorderstichnaht. A másik magyar elnevezése: ráncbaszedő öltés

146 Az eredetiben: Die Oeffnung sammt dem Umlaufriemen

147 Az eredetiben: Vorder- und Hinterpacke. Der Pack: csomag, batyu

148 Az eredetiben: Walzenschnalle

149 Az eredetiben: Umschlage

150 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 63. oldalon.

kengyelszíjat biztosítanak.)

Kengyel

Minden lófelszereléshez 1 pár tartozik. A **német lovasságétól** abban különbözik, hogy kerek formájú, lent a fellépővasnál egy kerek, a szélein valamelyest lehajlított lapáttal¹⁵¹, és fent az ív felületén egy lyukkal a kengyelszija számára.

(A német lovasság kengyele¹⁵²: A lófelszereléshez 1 pár tartozik. A meglévő minta szerint jó minőségű vasból megfelelő erősségűre kovácsolják, teljesen horganyozzák. Magasságuk közepén 5¾ coll, belső bőségük 5½ coll. A fellépő¹⁵³ hossza 4¾ coll, szélessége 2 ½ coll.)

A kengyel teljes magassága 5 7/12 coll, belül közepén 4 7/12 coll magas, a belső szélessége közepén 5 3/8 coll, a kengyelvas vastagsága ¼ coll, a felső szélessége 1 coll, az alsó 5/1¹⁵⁴, a lapát átmérője 3 1/12 coll, a lapátcsap¹⁵⁵ szélessége 1 coll, a kengyelszija lyukának belső magassága ½ coll, a szélessége 1¼ coll.

Málhaszija

Mint a **küraszíré** és a **dragonyosé**, azonban három darab helyett csak 1 darab tartozik a lófelszereléshez.

(A küraszír és a dragonyos málhaszija¹⁵⁶: (3 darab tartozik egy lófelszereléshez.) Feketére színezett cserzett bőrből, vascsattal és hurokkal. A tövislyukak a csúcstól 6 collnyira kezdve vannak beleütve. A német nyergen ezeket a 3 hátsó kapcsón húzzák át, a magyar nyeregnél az 1 darabot a hátsó kanálon¹⁵⁷ lévő lyukon, és ezekkel/ezzel erősítik fel a köpenyzsákot.)

Kötözőszija (Hermezy)¹⁵⁸ Egy lófelszereléshez 5 darab tartozik. Fekete cserzett bőrből készül.

Mindegyik 4 láb 5 coll hosszú és ½ coll széles.

A szijak közül az egyiket az elülső kápafejen lévő lyukba fűzik be a köpeny felkötésére, kettőt a nyeregtalpakon elől fűznek be pisztolytáskák felkötözésére, és kettőt a hátsó kápa oldalán kialakított lyukakon fűznek át a köpenyzsák rögzítésére.

Szügyszerszám Cserzett bőrből készült fekete ugratószijjal. A jobb oldali csatlék 4 láb 8 coll, a bal oldali 2 láb 2 coll, az ugratószija 3 láb 6½ coll, és mindegyik 1 coll széles. Ezek a mell közepén vannak összevarrva, és oda alul és felül egy 2½ coll átmérőjű kerek bőrlapot¹⁵⁹ varrnak. A 10 coll hosszú és 1 coll széles pisztolytáska-hurkok mozdítható módon vannak az oldalcsatlékokra varrva, melyeken a köpenykötöző szijak és a nyeregbőr számára kis gombok vannak. A jobb oldali csatlékot a nyereg első kápaájára hurkolják, egy befont tologommbal erősítik a nyereghez, és a bal csatdarabba csatolják. Az ugratószija végén egy csat van. A szügyelőt megkötözik¹⁶⁰ és levarrják, a jobb oldali csatlék azonban a pisztolytáska-huroktól felfelé a csúcsos végéig¹⁶¹, és az ugratószija, ameddig azt becsatolják, bélés nélküli.

Farmatring

Mint a **német lovasságnál**.

151 Az eredetiben: Schaufel

152 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 63. oldalon.

153 Az eredetiben: Auftritt

154 A nevező második száma nem látszik jól. Lehet 0, de talán akár 6 is.

155 Az eredetiben: Schaufelzapfen

156 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 64. oldalon.

157 Az eredetiben: Löffel

158 Az eredetiben is így szerepel. A „Hermezy” nem német szó, jelentése számomra ismeretlen.

159 Az eredetiben: lederne Platte

160 Az eredetiben: wird gedoppelt

161 Az eredetiben: Spitzende

(A német lovasság farmartingje¹⁶²: Egy darabból szabott fekete cserzett bőrből, két csatlékkal, melyek bőrrel szegélyezettek, és a saját bőrből készült madzaggal vannak letűzve. A farkcsontot megkerülő bőrhurkot vékony szíjakkal körben kitöltik, amelyik ettől ívesen kidudorodik¹⁶³. Ez az alsó rövid hasítékra kerül. A varrás minden élet gondosan el kell távolítani. A farmatring főszíja 2 láb 5½ coll hosszú és 2 coll széles.)

Csatdarab Minden lófelszereléshez 1 pár tartozik, fekete cserzett bőrből készül. Mindegyik 2 3/8 coll hosszú, pont ilyen hosszú visszahajtással, 1 coll széles. 1 láb 7 coll hosszú kötözőszíjjal van nyereg hátsó kápája mögött a nyeregtalpakra felkötve. Ezekre a csatdarabokra csatolják rá a farmatringot.

A csikózablaszár, a csikózabla, a kötőfék kötéllel, a fejkantár olyan, mint a német lovasságé.

(Csikózablaszár¹⁶⁴ két fekete cserzett bőrből készített szíjból áll, amelyek csúsztható csukorral kapcsolódnak össze¹⁶⁵. Mindegyik szíj visszahajtás nélkül 4 láb hosszú, 1 coll széles, 1 csatja van és egy 8 coll hosszú ellencsatléka¹⁶⁶ a zabla¹⁶⁷ rögzítésére.

Csikózabla¹⁶⁸ Tiszta, erős, félig fényesített vasból van. A szájvas két része középen a karikás toldalékukkal kapcsolódik össze. A külső végükön egy tágas kerek lyukba mozgatható módon egy nagyobb karika van beültetve, melyen egy 6 szemből álló lapos lánc (páncéllánc)¹⁶⁹ lóg a pecekkel.

A zabla teljes hossza az egyik pecektől a másikig 1 láb 1¾ coll, a szájvas magában 6 coll, a pecek 3½ coll.

Kötőfék kötéllel¹⁷⁰ A kötőfék cserzett bőrből készül, a bal oldali hosszú és a jobb oldali rövidebb pofaszíjból, az orrszíjból, a torokszíjból és a homlokszíjból áll. A két pofaszíjat fent a sörénynél egy csukor tartja össze. A bal oldali pofaszíjon, amely áthalad a [...] ¹⁷¹ és egyben a torokszíjat is képi, egy csat van, amellyel a kötőféket a ló fejére lehet igazítani. Mindezeket az alkotórészeket két vaskarika fogja össze, amelyekbe a csikózablát a pecekkel is beakasztják. A torokszíjon egy vékony szíjacskából font tolható gomb van elhelyezve. A torokszíj közepébe egy karika van betűzve, amelyre a [...] ¹⁷² és a kötőfék a kenderből készült kötelét erősítik. A homlokszíj mindkét pofaszíjba tolhatóan ¹⁷³ van pár öltéssel rávarrva, és úgy kell igazítani, hogy az a kötőfék pofaszíjait szorosan a fejkantár pofaszíjai mögött vezesse le.

Ezért a Felszerelési Bizottságok a szorosan a fejkantár orrszíja fölé fekvő kötőfék orrszíjat a karika egyik oldalán nyitva hagyják, hogy azt a csapatoknál a ló fejének megfelelően igazíthassák. A kötőfék csatjának magassága megegyezik a fejkantár torokszíjcsatjának magasságával, és a font szíjba való bekötés nem lehet

162 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 64. oldalon.

163 Az eredetiben: Bausch – dudorodás, duzzanat, puff

164 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 64-65. oldalon.

165 Az eredetiben: hängen zusammen

166 Az eredetiben: Gegenstrupfe

167 Az eredetiben: Gebiß

168 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 65. oldalon.

169 Az eredetiben: (Panzerkette)

170 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 65-66. oldalon.

171 Az eredetiben: Einbund. A mai szótárak csak a „keresztzülei ajándék” értelmét ismerik, a 19. századi kézműves szótárak pedig egyáltalán nem is említik.

172 Az eredetiben: der Einbund von Flechtriemen

173 Az eredetiben: zum Schieben angestochen

hosszabb 4 collnál. A torokszíjat azonban annyira lazára állítják, hogy a lónak az ne okozzon nehézséget. Mind e szíjak 1¼ coll szélesek, ám a homlokszíz csak ¾ coll. A torokszíjon a csat alatt 1½ coll távolságra két csukor van. A jobb oldali pofaszíz hossza visszahajtás nélkül 2 láb 5½ coll, a bal oldalié 3 láb 8 coll. Az orrszíz 1 láb 2 coll, a homlokszíz teljes hossza 1 láb 7½ coll. A kötőfék kenderből készült kötele 1 öl hosszú, 4 zsinegből van sodorva, az erősebb végén egy erősen rögzített hurok van, innen lefelé kisujjnyi vastagságú, a másik vége felé azonban vékonyabb.

Fejkantár¹⁷⁴ A hosszú-, és a rövid pofaszíz, a zablacsatlékok és az orrszíz jó kruponból készülnek, a torokszíz azonban gyengébb timsócserzésű bőrből. A hosszú pofaszíjat és a torokszíjat fent két 1 coll széles csukor (sörénybőr)¹⁷⁵ tartja össze, amely alatt egy harmadik csukor van, az előbbiektől ¾ collnyira hátra áll ki¹⁷⁶. A kantározáskor ezen keresztül húzzák át a kötőfék jobboldali pofaszíjának csatlékát. A pofaszíz és a torokszíz a sörénybőr révén egyesítve mindkét oldalon a homlokszíz bújtatóján áthaladnak, és a ló fejének bal oldalán úgy lesznek becsatolva, hogy a rövid pofaszíz csatja ½ collnyira kerül a bal szemzug fölé. A torokszíz és a pofaszíz csatjának a lovon azonos irányban kell állnia. A homlokszíz csak olyan hosszan lehet betűzve, hogy a pofaszíjak ennek nyílásán át fentről a szemcsont mögött egyenesen le a száj hasadékára feküdjenek. Az orrszíjat úgy húzzák át pofaszíjak és a feszítőzabla-csatlécok között, hogy a csat jobbra, a csúcs balra áll, és az előbbi 11/2 collra van a pofaszíjtól, hogy az orrszíz vége a ló állkapcsa mögött az ott lévő kettős bújtatóba behelyezhető legyen. A pofaszíz alá varrt feszítőzabla- vagy ellencsatlécoknak nem szabad összetűzve lenniük. A feszítőzablai karikáit nem szabad túlságosan kitölteni, és a pofaszíjak csatjainak ezektől egy erős vonalnyira¹⁷⁷ kell lenniük, hogy a szükséges játékterükben ne akadályozzák. A bőrcsúcsok jobb megtartása érdekében minden csathoz két bújtatót helyeznek el. A hosszú pofaszíz visszahajtás nélkül 2 láb 9 coll, a rövid 9½ coll, a torokszíz 3 láb 7 coll, az orrszíz 2 láb 4 coll, homlokszíz teljes hossza az áthajtással együtt¹⁷⁸ 2 láb 1 coll, minden zablacsatlék 8 coll. A fejkantár minden fenti alkotórésze 1 coll széles.)

Homlokkereszt Fekete cserzett bőrből van. Két darab 1 láb 4½ coll hosszú, ½ coll széles fonott szíjból áll, amelyek keresztben fekszenek egymáson. Találkozási pontjuknál alul és felül egy 2 coll átmérőjű bőrlappal vannak összefogva úgy, hogy az alsó bőrlapon lévő négy lyukon át vannak húzva és a két lap körbe le van varrva. A három részre hasított szíz a fonás előtt 5/4 coll széles és 2 láb hosszú. A homlokkereszt-szíjakat a fel nem hasított végükkel a fejkantár homlokszíjához varrják fel, a pofakötelek¹⁷⁹ nyílásától 1½ collnyira. Az alsó végeit közvetlenül az orrszíz felett a pofaszíjakhoz erősítik úgy, hogy a bőrlap pontosan a homlokra

174 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 66. oldalon.

175 Az eredetiben: (Mähnenleder). Egy 1845-ös lovassági szabályzat szerint a „sörénybőr” lényegében egy egyetlen bőrdarabból készült hármasszékötőcsukor. Ebből kettő fent helyezkedik el és egy levarrás választja el ezeket egymástól, a harmadik lent ezek alatt, de ugyanabból a bőrből van és csak egy ráhajtással (Umbug) kerül a másik kettő alá. Ezért hátra a sörény irányába ¼ collal kell a másik csukorpár fölé magasodnia. Ezeknek a csukroknak a nyílása ne legyen szélesebb, hosszabb és mélyebb, mint az áthúzandó szíjak szélessége és vastagsága. A „sörénybőrnek” az a célja, hogy a jobb oldali pofaszíjat és a torokszíjat a két felső csukor révén a ló fülének közvetlen közelében összetartsa, és a kötőfék jobb oldali pofaszíját a harmadik csukorral a ló tarkóján megtartsa.

176 Az eredetiben: vorstehend. Kiáll – itt „kimagaslik”, „magasabban van” értelemben.

177 A „vonal” itt hosszsmértékegység. A coll tized része.

178 Az eredetiben: sammt Umschlag

179 Az eredetiben: Backenstricken. Figyelemre méltó, hogy nem szíjnak írja: Strick – kötél, madzag. Mivel a fejkantár alkotórészei között nem található kötélből készült, vélhetően elírásról van itt szó. A szedő rosszul olvashatta ki a kéziratban a szót: Backenstück (pofaszíz), Backenstrick (pofakötél).

kerüljön.

A fejkantárszár, a feszítőzabla, az álladzólánc, a vakaró és lókefe olyan, mint a német lovasságé.

(Fejkantárszár¹⁸⁰ Két 4 láb 6 coll hosszú és 1 coll széles cserzett bőrből készült szíjból áll. Ezek a 8 coll hosszú és 1 coll széles zablacsatlékra varrandó végük felé valamivel erősebbnek, tömörebbnek kell lennie. A gyengébb végén ezeket köztes bélelő anyaggal varrják össze, és alul a feszítőzablához való csatoláshoz csattal és csukorral, továbbá egy 5/8 coll széles csúszócsukorral látják el.

Feszítőzabla álladzólánccal¹⁸¹ A feszítőzabla három alcsoportra oszlik, mégpedig az enyhe, a félig erős és az egészen erős¹⁸² fajtára. Az utóbbi kettő ismét 3 csoportra bomlik, mégpedig: az 1-es túl szélesbe, amelynél a szájvas az egyik pálcától a másikig 5 coll, a 2-es szélesbe, melynél a szájvas $4\frac{3}{4}$ coll, és a 3-as keskenybe, melynél a szájvas csak $4\frac{1}{2}$ coll. Az enyhe fajtának nincs első, avagy túl széles osztálya. A feszítőzabla pálcái teljesen ugyanolyan alakúak. Az enyhe fajtánál $6\frac{1}{2}$ coll, a félig és a teljesen erősnél 6 coll hosszúak. Az elsőnek felső része 3 coll, a két utóbbié $2\frac{1}{2}$ coll mély. A zablakarika az összes fajtánál egyformán félkör alakúra van kiköszörülve, hogy a fejkantár csatlékát akadálytalanul be lehessen húzni.

Az enyhe, avagy a herélt ló-feszítőzablánál¹⁸³ mindkét zablakarikánál lent hátrafelé egy félkör alakú bemélyedés van a felsőpálcában kialakítva, amelybe a bal oldalon az álladzósíj kampója, a jobb oldalon a hosszú láncszem¹⁸⁴ van mozgatható módon behajlítva.

A félig erős és az egészen erős feszítőzablánál ezeket a kampókat a felsőpálca közepén kialakított lyukba vannak mozgatható módon behajlítva. A zablacsapok végein a pálcaszárak hátrafelé ki vannak hajlítva és a szárkarika nyílása felé vékonyodva kerekre vannak reszelve. Ennek a nyílásnak a zablakarika középpontjától egyenes vonalban kell feküdnie és a szárkarikát ebbe helyezik be mozgatható módon. A szájvasat mindhárom fajtánál másképpen alakítják. Az enyhe fajta zabla (a két pálca elülső részének végeit összekötő keresztvonaltól mérve) a belső szélességének közepén 1 coll magasra ívelődik¹⁸⁵, a pálcába való becsapolásánál $\frac{2}{3}$, középen $\frac{1}{2}$ coll átmérőjű. A félig erősek két csoportból állnak: az egyik kisebb, a másik nagyobb szabadságot biztosít a nyelvnek. A nyelvnek kisebb szabadságot biztosítónál a szájvas a becsapolásától egyenesebben halad befelé és középen hirtelen ívelődik. Az ív a pálcák felső részeinek végeit összekötő keresztvonaltól mérve a belső szélesség közepén $\frac{11}{12}$ coll magas, az alsó szélessége $\frac{1}{4}$ coll. A szájvas a becsapolásnál ugyancsak $\frac{2}{3}$ coll vastag, az ív középső vastagsága $\frac{5}{12}$ coll. A nyelvnek nagyobb szabadságot biztosító szájvas csupán abban különbözik a fentitől, hogy az ívének magassága valamivel nagyobb, és alul 7 vonallal szélesebb, így az említett keresztvonaltól közepén mért belső magassága $\frac{23}{24}$ coll, és az alsó szélessége $1\frac{5}{6}$ coll. Az egészen erőseknek egy úgynevezett zablarúdpatkójuk van, vagy a szájvas közepén egy $1\frac{5}{8}$ coll széles és $\frac{7}{8}$ coll magas ovális öblösödése, amelyen a nyelv át tud bújni. Ez a kiöblösödés alul nem zárt, hanem 1 coll szélességben nyitott. Ennek felső része

180 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 66. oldalon.

181 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 66-68. oldalon.

182 Az eredetiben: milde, halbscharfe, ganz scharfe Gattung

183 Az eredetiben: Wallachenreitstangen

184 Az eredetiben: Langglied. A szó a szótárakban nem található. Vélhetően ez is a lánc végén lévő kampó volt, amit az elhelyezése után ütkezésig összenyomtak, így a többihez képest egy hosszú láncszemmé alakult.

185 Az eredetiben: 1 coll hoch gewölbt.

lapos ívűre van reszelve, hogy a ló szájpaddlása ne sérüljön meg. A valamelyest felfelé álló zablarúdpatkónak az említett keresztvonalától mért belső magassága közepén 1 1/5 coll, a szájvas vastagsága a becsapolásnál 5/8 coll. Az álladzószij kampóját és a hosszú láncszemet erős, szívós, nem palatörésemű 1/6 coll vastag vasdrótból 1 5/12 coll hosszan kell elkészíteni és a pálcának a zablakarika alatt lévő lyukába mozgatható módon behajlítani. Mélységben pontosan a szájvas peremének közepéig kell érniük. Ezt a két darabot nem szabad horganyozni, hanem csupán nyersen megtisztítani, simára és tisztára csiszolni, hogy a katona ezeket be- és ki tudja hajlítani, és szükség esetén akár meg is tudja rövidíttetni anélkül, hogy kitenne ezeket a törés veszélyének. A feszítőzablákat és az álladzólánccokat különben teljesen alaposan be kell horganyozni, és ezeket meg is kell tartani ebben a horganyzott állapotban. A szájvasat a zablával jól és tartósan össze kell szegecselni, a szájvascsapok külső részét, és a zablakarikák felső részét jól le kell kerekíteni. A pálcaszáraknak íveikben azonosak és egyenes vonalúnak kell lenniük, a szárkarikákat jól be kell hegeszteni. A könnyűlovasságnak, valamint a küraszírok és dragonyosok két keskenyebb fajtájú feszítőzabláinak 13 lapos szemből álló álladzóláncai vannak. Ezek közül a középső szemek nagyon erősek, és 1 1/8 coll szélesek. Az egész lánc hossza a hosszú szem nélkül 6 1/2 coll. A nehézlovasság szélesebb szájvasakkal rendelkező feszítőzabláihoz 10 % mennyiségben 7 1/2 coll hosszú, 15 szemes álladzólánccokat adnak. Bár általánosságban elfogadott a feszítőzablák és az álladzólánccok fajta szerinti alábbi elosztása, azonban a csapatok a beszerzéseiket ettől függetlenül az igények szerint intézhetik.

A feszítőzabla fajtáinak százalékos eloszlása						a nehéz-, és a könnyű-					
						lovasság					
						számára					
						hosszú és rövid					
						álladzólánccal					
						100 darabonként					
Enyhe, avagy herélt ló-						széles		2	2	34	20
						keskeny					
félíg erős	a ló nyelvének biztosított	kisebb	feszítőzabla			1	2		
			nagyobb	mozgási szabadsággal						2	1
		széles			szájvassal	3	..	3	13		
										keskeny	
	túlszéles			2	1	9	12				
								széles			3
	keskeny			1	3				
								túlszéles			2
széles			3	..	3	6					
							keskeny			10	90
egész erős, avagy zablarúdpatkós						Összesen					

Lóvakaró nyéllel¹⁸⁶ A lóvakaró egy erős vaslemezéből készült $3\frac{3}{4}$ coll hosszú, $5\frac{3}{8}$ coll széles ágyból, 4 fogazott és 3 sima, egymástól egyenlő távolságra keresztben elhelyezett gereblyéből áll. Ez utóbbiak úgy vannak elhelyezve, hogy az ágy első és hátsó felhajtott lemeze fogazott. Mindegyik fogazott gereblye $\frac{2}{3}$ coll magas, a sima gereblyék $\frac{1}{2}$ coll magasak. A fogak $\frac{1}{6}$ coll mélyek. A belső gereblyék gyengébb lemezéből készülnek, mindkét végükön kerekfejű szegeccsekkel rögzítik. Fent egy $\frac{7}{12}$ coll széles kiporzóvas¹⁸⁷ négy szegeccsel úgy van rajta elhelyezve, hogy az ágy felső szélétől $\frac{1}{24}$ collra legyen, a kettő $1\frac{1}{8}$ széles kalapács¹⁸⁹ pedig $\frac{3}{8}$ collnyira emelkedjen ki az ágyból, és a gereblye ezekhez a kalapácsokhoz szorosan kapcsolódjon. A nyél felerősítéséül szolgáló két talp¹⁹⁰ közül az alsót teljesen a szélén, az ágy végéig érő két karral 6 szegeccsel rögzítik, a felső csavarmeneteset ettől $1\frac{1}{12}$ coll távolságra 2 szegeccsel. A nyél vasból van, a felső végén kifutó csavarral. Egy kemény, szívós fából esztergált markolatra hátul teljesen átmenő módon van rászzegeccselve. A markolaton elől egy $\frac{5}{8}$ coll széles vasgyűrű van. A teljes hosszúsága $4\frac{3}{8}$ coll, középső vastagsága $1\frac{1}{4}$ coll. A lókaparókat alaposan be kell horganyozni és a csavarmeneteknek mindegyiknél azonos nagyságúnak kell lennie.

Lókefe¹⁹¹ Bükkfából, téglány alakú, enyhén lekerekített sarkokkal. $8\frac{1}{12}$ coll hosszú, 4 coll széles, $\frac{7}{12}$ coll vastag. Hosszában 22, szélességében 12 sor $\frac{7}{12}$ collra kiálló jó sertésszőr van sűrűn behúzva. A fa fent cserzett birkabőrrel van bevonva, melyet a széleken egy szíjacska borít. A fenti bőrt 14 foglalószöggel rögzítik. Az ide szükséges kézpántot a lovasnak régi szíjából magának kell biztosítania.

Megjegyzés: A fejkantár elhelyezéséről, a nyergelésről és a málházásról az Udvari Haditanács 1816. augusztus 1-én kiadott nyilatkozata adja meg a szükséges tájékoztatást. A rozsdá elleni védelem gyanánt a csatokat és karikákat cserzett bőrbéléssel tűzik a timsócserzésű bőrökbe.

A kadét és a saját költségre szolgáló közhuszár¹⁹²

Az öltözete és a felszerelése, mint a közhuszáré, azonban a kardbojtja¹⁹³ és a kesztyűje - kincstár hozzájárulása nélkül - olyan, mint az altiszté.

(Kardbojt¹⁹⁴: A káplárnak markolatszíj helyett gyapjúból készített karbojtja van, amely gyalogsági altiszt kardbojtjára hasonlít, azonban a szalag fekete báránybőrrel van bélelve és úgy van beszegve, hogy a szegés és a szalag fekete csíkja között még egy sárga perem látható. A szalag egyik végén egy $4\frac{1}{2}$ coll/11.7 cm. hosszú leffentyű¹⁹⁵ van elhelyezve, amely a másik végén a bojt alá van behurkolva és így a szalag a gombba van beerősítve. A szalagot egy fonott gomb tartja össze.

A gyalogsági altiszt kardbojtja¹⁹⁶: finom császársárga és fekete birkagyapjúból vetülékcérna¹⁹⁷

186 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 69. oldalon.

187 Az eredetiben: Ausklpofeisen

188 Az egyjegyű nevező nem olvasható egyértelműen.

189 Az eredetiben: Hämmer

190 Az eredetiben: Steg

191 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 69. oldalon. Az eredetiben: Kardátsche

192 Az eredetiben: ex propriis Gemeine

193 Az eredetiben: Porte-épée

194 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 70. oldalon.

195 Az eredetiben: Lappen

196 Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 31. oldalon.

nélkül. 2 láb hosszú/62 cm., 5/6 coll/2.1 cm. széles, duplán vett, a bojthüvelybe betolt és rögzített szalagból áll. A bojtjának egy nagyon könnyű fából készült üreges magja van. Erre egy sárga sodort gyapjúból font bevonat kerül, amelyen fekete cikk-cakk csíkok vannak. Ez a bojtgomb 1 coll/2.6 cm. hosszú és 1 1/5 coll/3.1 cm. széles, az alsó szélére egy 2/3 coll/1.7 cm. széles, finom sárga gyapjúból való keret¹⁹⁸ van helyezve, amelyen a 2 coll/5.2 cm. hosszú, 1/8 coll/0.3 cm. vastag rojtok úgy vannak elrendezve, hogy a két külső sorban sárga, a belsőben fekete sodort zsinórok vannak.

Bőrkesztyű¹⁹⁹ A barkánál felhasított zsirosan cserzett rackajuhbőrből, a nyílásnál 5/8 coll széles²⁰⁰ befelé behajtva, fehér selyemmel gondosan összevarrva. A kéznyílás szélétől 1¼ collnyira egy, a kézfej felső részén 3 tűzővarrással díszítve. A kicsi fajta 9 coll hosszú és 4 coll széles)

Tölténytáskát, pálcát és a csákóján rangjelző paszományt csak akkor kell viselnie, ha altiszti szolgálatot lát el.

A káplár²⁰¹

A következő különbségek mellett az egyenruhája, a személyes-, és lófelszerelése megegyezik a közkatonáéval.

1. A csákóján a rangjelző paszomány elhelyezése olyan, mint a **gyalogsági kápláré**. (A **gyalogsági káplár** csákója²⁰² olyan, mint a gyalogos közkatonáé azonban a fenti szélétől ¼ coll távolságra egy 1 coll széles teveszőrből készült sárga paszománnyal van szegélyezve, amelynek mindkét oldalán a szélétől 3/4 coll/0.3cm. távolságra egy 1/4 coll/0.1cm. széles fekete csík húzódik. A paszomány két vége a sárgaréz hurok alatt van összevarrva.)

2. Az egyujjas kesztyű helyett bőrkesztyűt visel.

3. A markolatszík helyett olyan kardbojtja van, mint a német lovasság káplárjának²⁰³.

4. Nem hord karabélyt, és így a hozzávaló kampós vállövet sem.

5. A lovassági patrontáska helyett a gyalogsági altisztek **kártusát** viseli.

(A **gyalogsági altisztek kártusa**²⁰⁴: A tölténytáskához hasonló, de kisebb. Belül nincs vászon borítása, hanem a bükkfából készült ládikó puszta kívül van enyhén cserzett tercbőrrel bevonva. A hátoldal felső részén van a fedele és a [...] ²⁰⁵ a fára ráerősítve. Ez utóbbi a hordszík szélességének megfelelő 6 vízszintes öltéssel. Az alján a hátrész felé jobbra egy börgomb, balra egy félkör alakú csat szolgál a kártusszík felerősítésére. Középen egy kis börgomb van a fedél füle számára, amely 3 1/8 coll hosszú, és belül a fedél csúcsától 1¾ collnyira van felfelé behúzva és ráerősítve.

A kártusládikó kívül 6¾ coll hosszú, 2 7/8 coll magas és 2 ½ coll széles. A fedél teljes mélységében 7 coll, felül 7, alul 7½ coll széles, a [...] ²⁰⁶ 1 coll széles.)

6. A **pálcája** mogyorófából, a **szíja** puhított felsőbőrből van, mint a gyalogsági káplárnak.

(A **gyalogsági káplár pálcája**²⁰⁷: mogyorófából, vasalatlan, nem vastagabb, mint a fegyver kalibere. Hossza a kabát utolsó gombjáiig ér. A szík számára a fenti végétől 6 coll hosszú sárgaréz kengyellel van ellátva.

A **gyalogsági káplár pálcaszíja**²⁰⁸: mint a **dobos markolatszíja**²⁰⁹.

197 Az eredetiben: Zwirnbeitrag

198 Az eredetiben: Umfassung

199 A gyalogsági káplár kesztyűje a Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 31. oldalon. A német lovassági káplárnál csupán annyi áll, hogy egyujjas kesztyű helyett bőrkesztyűt visel. A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 70. oldalon.

200 A szedéskor vélhetően a tört szám előtt lemaradt egy egész szám a kéznyílás méretéből.

201 A mai szótárak elsőként a „tizedes” jelentést adják a német „Kaplar” szónak. Nem tudom, hogy a tizedes valaha is altiszti rang volt-e. Nekem tisztesi rendfokozatként ismert. Akiről itt szó van, altiszt, az akkori őrmester alatti rang. Ezért a fordításban meghagytam káplárnak.

202 Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 30. oldalon. A gyalogsági csákó részletes leírását lásd a huszárcsákó leírása után.

203 A német lovassági káplár kardbojtjának leírását lásd fent a kadétnál.

204 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 30. oldalon.

205 Az eredetiben: Sprungriemen. Ennek jelentései: 1. ugratószík, 2. talpaló, nadrágfeszítő. Ebbe a szövegekörnyezetbe egyik sem illik.

206 Az eredetiben: Sprungriemen.

207 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 31. oldalon.

Az őrmester

a káplártól csupán

1. a csákón lévő rangjelző paszományban, és
2. a pálcában különbözik. Ezekben megegyezik a gyalogsági őrmesterrel.

(A gyalogsági őrmester rangjelző paszománya és pálcája²¹⁰: A [gyalogsági] káplártól a 2 coll széles, teveszőrből készült rangjelző paszományában különbözik, amely a csákó felső szélétől 3/12 collra/0.6cm. van felvarrva, és a két szélső 1/24 coll/0.1cm. széles fekete csikján kívül egy 1/3²¹¹ coll/0.8cm. széles középső csikja is van. Különbözik továbbá a pálcájában, amelyen egy kidudorodás²¹² van, egyébként pedig hosszában és vastagságába megegyezik a kápláréval, és ugyancsak el van látva szíjkengyellel.)

A törzstrombitás

Ruházatában és felszerelésében, beleértve a pálcát is, megegyezik az őrmesterével, csak piros tollbokrétát hord. A trombitája a zsinórokkal és bojtokkal együtt olyan, mint a német lovasságnál.

(A német lovasságnál rendszeresített trombita a zsinórokkal és bojtokkal²¹³: A trombita sárgarézlemezről készül. A cső az alsó nyílásnál háromszor, a fenténél kétszer fut össze²¹⁴, tisztán ezüsttel van forrasztva. A széles torkolatát ráforrasztott díszes sárgaréz-bélés erősíti. A trombita hossza a toldalék²¹⁵ és a fúvóka nélkül, tehát pusztán a cső egyik végétől a másikig 1 láb 5 coll/44cm. .

A cső kanyarulatának belső mérete: 1 láb 2 ¼ coll magas, 2 coll széles. A nagy torkolat átmérője 5/ coll/13 cm. A hang megváltoztatására egy sárgarézlemezről készült toldalék szolgál, amelynek hossza 2 11/12 coll és belső kerekése²¹⁶ 2 1/8 coll. Ezt a toldást és a sárgarézbe öntött fúvókát, amely 3 ¾ coll hosszú és 1 2/3 coll átmérőjű, úgy kell igazítani, hogy úgy együtt, mint egyenként is illeszkedjenek a trombitához. A trombitacső hajlatában alul és felül egy-egy kicsi rézgyűrű van a trombitazsinór áthúzására. E zsinór császársárga és fekete gyapjúból készül, és mindkét végén bojt van. A teljes hossza az egyik bojttól a másikig 20 láb, a vastagsága ¼ coll. Ennek egy részét a felső föcső²¹⁷ köré erősítik, a másik részét, amelyet a katona a testére akaszt, a két sárgarézgyűrűre. Mindegyik bojtjának van egy 3 coll mély, fából készült gombja, melyet sárga és fekete cikk-cakk vonalban font gyapjúval vonnak be, és amelyen keresztül a zsinórt behúzzák. A gomb kezdetétől 2 collnyira lefelé van egy ¾ coll széles gallér vágott gyapjúból²¹⁸. Ebbe van beültetve belül a fekete, kívül a sárga rojtsor. Ezek kettős, sodort gyapjúzsinórokból állnak, melyek 3 coll hosszúak és 1/8 coll szélesek.)

A hadosztály- és a századtrombitás²¹⁹

Mint a káplár, csak nem hord pálcát, ellenben piros tollbokrétát kap. A trombitája a zsinórokkal és a bojtokkal olyan, mint a törzstrombitásé.

A zászlós²²⁰

208 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 31. oldalon.

209 A dobos kardmarkolatszíja megegyezett a gyalogezredek legénysége számára rendszeresített markolatszíjjal. Leírását lásd fent, a közhuszár markolatszíjának leírásánál.

210 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 31. oldalon.

211 A számláló egy nagy fekete ponttá folyt össze, nem olvasható, de a számnak kerek alja van. Lehet 3, 5, 6, 8 és 9. Azonban a tisztai leírás szerint 1/3 coll.

212 Az eredetiben: Vorwuchs – a szótárakban nem található, kinövés, túlnövés, ilyen értelemben kidudorodás

213 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 70-71. oldalon.

214 Az eredetiben: Die Röhre läuft bei den Mündungen unten drei- oben zweifach zusammen

215 Az eredetiben: Aufsatz. Rátét, feltét, toldalék, toldás.

216 Az eredetiben: Rundung

217 Az eredetiben: Hauptrohr

218 Az eredetiben: geschnittene Wolle

219 Az eredetiben: Divisions- und Escadrons-Trompeter

220 Az eredetiben: Estandartführer. Ebben az alakban sem korabeli, sem mai nyomtatott szótárakban, sem pedig

Teljesen megegyezik az örmesterrel, pálcát hord. A *zászlósszija* színe megegyezik a csákóéval, egyébként pedig a kialakítása és tartozékai olyanok, mint a német lovasságnál.

(A német lovassági zászlósszija²²¹ kampóval és huzattal. A zászlósszija olyan, mint az ezreddobos vállöve, a hajtókák színe szerinti szegélyszövetből, és az ezred gombszínének megfelelően arany-, vagy ezüst paszománnyal beszegve. 5 láb 6 coll hosszú, 4 ¾ coll széles. A paszományok addig futnak, hogy a csat vas csúcsával és az ütközőlemezzel betakarhatók legyenek. A zászlósszijat fényesvászonnal²²² bélelik. A szija és a keményített vászon²²³ közé erősítésként puhított bőrt helyeznek. A veretek – egy csat, egy hurok, egy csúcs - csiszolt vasból készülnek. A szijaerősítésül szolgáló csat belső magassága 2¼ coll, szélessége 5 coll, kerete 5/12 coll széles. Két tüskés peckelője középen van, a tüskék 2 collra vannak egymástól. E fölé egy duplán meghajtott fényes bélést helyeznek, amely alul kikerekedik, és amelyen három szegecslyuk van. A csat alul lapos, fent enyhén rézsutolt a széle. A lekerekített sarkainál és középen reszeléssel létrehozott kimagasodás díszíti. A hurok a felső részén 5½ coll hosszú, és ½ coll széles, ¾ coll magas a belső mérete. A széle ferdén lereszelt. A két lekerekített végén, miként a csatnak, beresztelt disze van. Peckelője több mint ¼ coll széles, alul valamivel keskenyebb.

A csúcs, avagy a szija végén lévő veret kettős vaslemezből áll, kerek, és fent kiöblösödik. A félkörívnél 4 5/6 coll a metszete. A kerek résztől a kiöblösödésig²²⁴ 2 coll magas és 2 lyuk van rajta a felszegecseléshez. A kerek rész széle ferde, a csúcson lévő nyílás 1/6 coll széles.

A zászlósszija-hoz tartozó kampó csiszolt vasból van. A fül lapos, sarkai szélei lestuccoltak, fent vaslemezből összeforrasztott és csiszolt görgő. A közepén lyuk, amelybe a kampó tengelycsapja mozgatható módon van beszegecselve. A fül belső magassága 1 coll, szélessége 4 7/8 coll. A kampó jó kettős rugóval rendelkezik, a füllel 6¼ coll hosszú és a rugóknál 2¾ coll széles.

A védőhuzat teljesen olyan, mint az ezreddobos szijának huzata. A zászlósszija hosszának és szélességének megfelelően készül.)

A magánszolga

Ruházata mint a közhuszáré. Köpenyzsákja van, csákója, legénységi -, és lófelszerelése nincs.

internetes kereséssel nem sikerült nyomára jutni ennek a szónak. Mivel a „Standarte” államfői -, ill. ezredlobogót jelent, ezért a „zászlós”, vagy a „zászlótartó [tiszti]” jó megoldásnak tűnik. Az előzőt használom, mivel annak van hagyománya a magyar katonai nyelvben.

A hasonló hangzás megtévesztő lehet: Az 1930-as évektől az 1940-es évek közepéig a Német Birodalomban a „Standartenführer” a Rohamosztag (SA) és a Védosztag (SS) hierarchiájában *főtiszt*nek megfelelő rang volt.

221 A Legénységi Öltözeti Szabályzatban a 71-72. oldalon.

222 Az eredetiben: Glanzleinwand. Textilipari szakkifejezés.

223 Ez nyilván megegyezik a fentebb említett fényesvászonnal.

224 Az eredetiben: von der Rundung bis zur Ausschweifung